

Īsa mākslas un dizaina vēsture 20.–21. gadsimtā

- 01** Bauhaus kustība un Internacionālais Modernisms (1919–1960)
- 02** Sirreālisms un abstraktais ekspresionisms (1930–1960)
- 03** Popmāksla un popdizains kosmosa laikmetā (1955–1970)
- 04** Minimālisms un Brutālisms (1950–1980)
- 05** Konceptuālais un Radikālais Dizains un māksla (1965–1980)
- 06** Ielu māksla, Graffiti, Feministiskās mākslas kustība (1970–1991)
- 07** Postmodernisms Mākslā un Dizainā (1980–2000)
- 08** Instalācija, Performance (1990–mūsdienas)
- 09** Jauno mediju māksla (1990–mūsdienas)
- 10** Globālā Laikmetīgā Māksla un Dizains (2000–mūsdienas)

ISA MĀKSL UN DIZAN VESTU 20 – 21

Globālā Laikmetīgā Māksla un Dizains

(2000–mūsdienas)

"MĀKSLA NAV OBJEKTS, BET PIEREDZE."

Olafur Eliasson

Globālā Laikmetīgā Māksla un Dizains (2000–mūsdienas)

**Līdzfinansē
Eiropas Savienība**

LIEPĀJAS MŪZIKAS,
MĀKSLAS un DIZAINA
VIDUSSKOLA

SUPŠ:UH

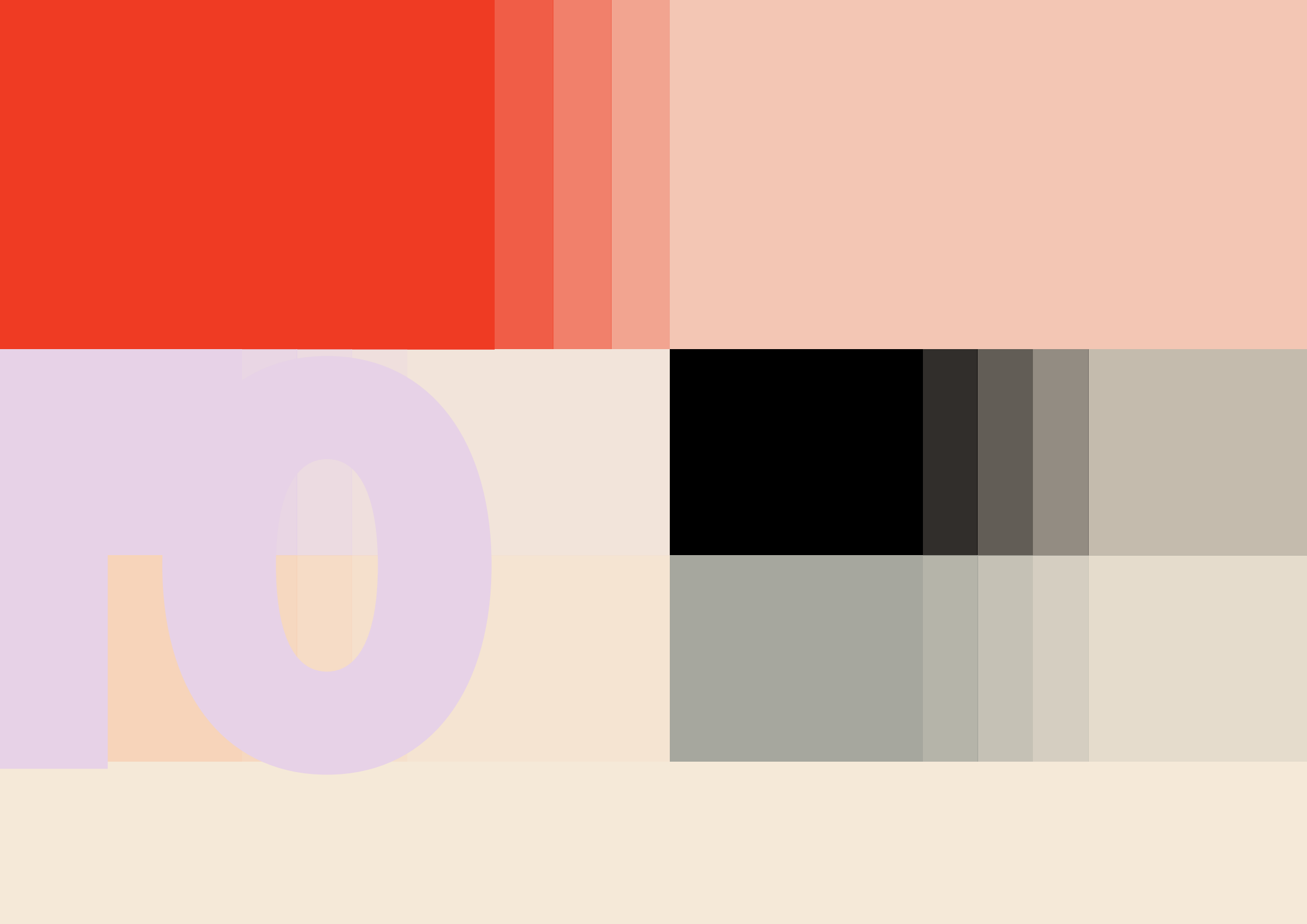
Materiāli tapuši Erasmus+ maza mēroga partnerības projekta "EmpowerED: Fostering Employability, Cultural Understanding, and Digital Resilience in VET Education" Nr. 2023-2-LV01-KA210-VET-000178458 ietvaros. Projekts īstenots no 1.04.2024. līdz 31.03.2026. Projektu koordinē MIKC "Liepājas Mūzikas, mākslas un dizaina vidusskola" (Latvija) un projekta partneris ir Uherske Hradišete mākslas skola no Čehijas (Střední umělecko průmyslová škola Uherské Hradiště), kopējais projekta budžets ir 60 000 eiro.

Saturs

Globālā laikmetīgā māksla un dizains (2000–mūsdienas)	8
Laikmetīgā māksla.....	8
Laikmetīgais dizains	9
Nozīmīgākās tendences un kustības	9
Digitālā un mākslīgā intelekta radītā māksla.....	10
Postinterneta un sociālo mediju māksla	10
Ilgtspēja un eko-māksla	11
Politiskā un identitātes māksla	12
Jauno mediju un pieredzes māksla.....	13
Hibrīdā mode un dizains	14
Bioloģiskais dizains, ilgtspēja un pārstrāde dizainā un mākslā.....	15
Pilsētvides un publiskās mākslas atdzimšana	18
Atsauču saraksts	21

Latvijas laikmetīgā māksla un dizains	22
Ilgtspējīgs, ekoloģisks un funkcionāls dizains	22
Konceptuālais un laikmetīgais dizains un māksla.....	25
Multimediālā un interaktīvā māksla	27
Atsauču saraksts.....	28
Čehijas laikmetīgā māksla un dizains	29
Vēsturiskais konteksts.....	29
Čehijas laikmetīgās mākslas un dizaina principi.....	29
Ievērojami Čehijas laikmetīgās mākslas pārstāvji	30
Jirži Dāvids (<i>Jiří David</i> , dz. 1956).....	30
Dāvids Černijs (<i>David Černý</i> , dz. 1967)	31
Krištofs Kintera (<i>Křištof Kintera</i> , dz. 1973).....	32
Eva Kotjātkova (<i>Eva Koťátková</i> , dz. 1982).....	33
Milena Dopitova (<i>Milena Dopitová</i> , dz. 1963).....	33
Magdalēna Jetelova (<i>Magdalena Jetelová</i> , dz. 1946).....	34
Jakubs Neprašs (<i>Jakub Nepraš</i> , dz. 1981)	35
Lubomīrs Tiplts (<i>Lubomír Typlt</i> , dz. 1975).....	35
Patriks Hābls (<i>Patrik Hábl</i> , dz. 1975)	36
Vojteks Kovaržiķs (<i>Vojtěch Kovařík</i> , dz. 1993)	37

Laikmetīgais čehu dizains	38
Indriķa Čalupecka (<i>Jindřich Chalupecký</i>) balva	38
Laikmetīgais čehu dizains.....	40
Galvenie posmi laikmetīgajā čehu dizainā	40
Laikmetīgā čehu dizaina pamatprincipi	40
 Ievērojami laikmetīgie čehu dizaineri	42
Maksims Velčovskis (<i>Maxim Velčouský</i> , dz. 1976).....	42
Boriss Klimeks (<i>Boris Klimek</i> , dz. 1984)	42
 Atsauču saraksts.....	44
 Uzdevumi.....	45

Globālā laikmetīgā māksla un dizains (2000–mūsdienas)

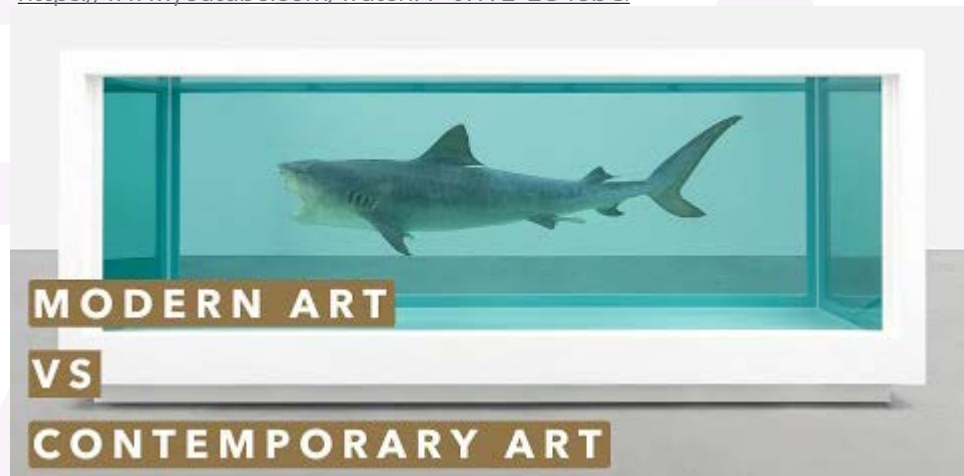
Laikmetīgā māksla

Termins laikmetīgā māksla tiek plaši izmantots, lai apzīmētu mūsdienās un salīdzinoši nesenā pagātnē radītu mākslu, kas ir inovatīva vai avangardiska pēc savas būtības.

Modernā māksla pret laikmetīgo mākslu: tās NAV tas pats! Kāda ir atšķirība?

Šie termini bieži tiek lietoti kā sinonīmi, kas var radīt neskaidrības par to nozīmēm. Tomēr svarīgi atzīmēt, ka modernā māksla un laikmetīgā māksla pārstāv atšķirīgus laikmetus un mākslinieciskās pieejas.

<https://www.youtube.com/watch?v=tW72-LG4SbQ>

Treisija Emina, "Naida un vara var būt briesmīga lieta" (*Hate and Power Can Be a Terrible Thing*), 2004, tekstils, Objekta izmēri: 2700 x 2060 x 3 mm, "Tate" galerija

Treisija Emina (*Tracey Emin*) tekstila darbam par pamatu tekstu ainavai izmantoja vecu rozā vilnas segu, kas pārgriezta divās daļās un papildināta ar tāda paša toņa kokvilnas ielaidumu. Darba dominējošais elements ir vārdi "Permission to Fire/ Engine", kas izšūti lieliem melniem burtiem.

Anglijas karogs ar *Union Jack* vienā stūrī horizontāli šķēļ šos vārdus augšējā segas pusē un ir papildināts ar virves sekciju, kas beidzas ar metāla klipsi. Individuāli ziedu motīvi, kas izgriezti no audumiem ar ziedu rakstu, tiek aplikācijas tehnikā piešūti pie karoga un segas fona.

Segas kreisajā pusē redzami vārdi "You cruel heartless bitch/ You have no idea of faith", kas veidoti no zilās un sarkanās filca uz rozā un zilās ziedu apdrukas auduma. Šos vārdus līdzsvaro

teksts segas labajā pusē: "I hate women like you/ One day you will ask yourself what have I done to [sic] late", kas veidots no tirkīza, sinepju un gaiši rozā filca uz zili zaļa un oranža ziedu apdrukas auduma.

Zem karoga un vārda "enzyme", kas ir kļūdaini uzrakstīta forma no "ensign", redzami vārdi "Guess what/ The worse I could do is betryae [sic]/ Rot in hell", kas veidoti no laša, fluorescējoši rozā, melna un sarkana filca. Tos pavada mazs balts filca balodis.

Visi šie teksti sastāv no atsevišķiem burtiem, kas izgriezti un individuāli piešūti pie segas vai uz citas auduma aplikācijas, kas piestiprināta pie segas.

Divas nelielas vienkārša balta auduma sekcijas satur mākslinieces rokrakstā ar rozā lodīšu pildspalvu uzrakstītus tekstus. Viens no tiem poētiski apraksta "800 men and boys/ their bodies floating/ like flotsam and/ jetsam on the surf/ ice cold black/ waters, an eary [sic] grave,/ of which you invented".

Otrs teksts apsūdz kādu sievieti par "Crimes against Humanity", uzrunājot viņu kā "you, supposed mother – A mother who Reiked [sic] of Power CRAZY Hate and Fear, of all the terrible things that you did, in the name of political conquest". Teksts turpinās: "In 1982, A year so many conscripts did not got home – Because you, you killed them all".

Gar darba apakšmalu redzams teksts "There's no one in this room who has not thought of killing", kas veidots četros dažādos zilā toņos.

Neliela dzeltena satīna birka segas apakšējā labajā stūrī satur darba nosaukumu, datumu un mākslinieces parakstu, kas uzrakstīts ar melnu lodīšu pildspalvu.

Laikmetīgais dizains

Laikmetīgais dizains ir stils, kas pielāgojas aktuālajām un jaunajām tendencēm, aizgūstot raksturīgās iezīmes no citiem dizaina virzieniem, piemēram, Art Deco, futūrisma un modernisma.

Atšķirībā no citiem dizaina virzieniem, laikmetīgais dizains apvieno elementus no dažādām laikmetiem un stiliem, padarot to eklektisku un pielāgojamu, vienlaikus vienmēr atspoguļojot *Zeitgeist* jeb konkrētā brīža garu.

Pēc definīcijas ir grūti noteikt precīzu laikmetīgā dizaina sākumpunktu, taču pēc Otrā pasaules kara, kad modernisms jau bija nostiprinājies, dizaina elementi sāka mainīties, reaģējot uz tehnoloģiju, kultūras un sabiedrības izmaiņām. Īpaši nozīmīgi ir 1970. un 1980. gadi, kad strauji attīstījās postmodernisms, kas izaicināja modernisma stingro struktūru un funkcionalitāti, piedāvājot rotaļīgākus, eklektiskākus un dekoratīvākus risinājumus.

No 2000. gada laikmetīgā māksla un dizains turpina attīstīties straujo tehnoloģisko sasniegumu, mainīgās sociālās un politiskās ainavas ietekmē, kā arī tradicionālo disciplīnu robežu izplūšanas rezultātā.

Nozīmīgākās tendences un kustības

Visbūtiskākās tendences un kustības, kas veidojušas globālo laikmetīgo mākslu un dizainu šajā periodā, ir:

Digitālā un mākslīgā intelekta radītā māksla

- / Mākslinieki Refiks Anadols (*Refik Anadol*) un Mario Klingemans (*Mario Klingemann*) paplašina radošuma robežas arvien biežāk izmantojot mākslīgo intelektu datorizētu mākslas darbu izveidē.
- / Digitālie aktīvi NFTs (Non-Fungible Tokens) ir radikāli mainījuši digitālās īpašumtiesības, un šo "revolūciju" veicina tādi mākslinieki kā Bīpls (Beeple, Maiks Vinkelmans (Mike Winkelmann)) un digitālās platformas, piemēram, OpenSea.
- / Interaktīvās digitālās instalācijas, piemēram, "teamLab" radītās ieskaujošās vides, kas apvieno tehnoloģiju un lietotāja pieredzi.

<https://www.youtube.com/watch?v=UxQDG6WQT5s>

TED Talks, "Māksla mašīnu intelekta laikmetā", Refiks Anadols, video, 2020

Postinterneta un sociālo mediju māksla

- / Māksla, kas radīta sociālajiem medijiem un ar tiem, piemēram, Amālijas Ulmanes (*Amalia Ulman*) *Instagram performances* un Petras Kortraitas (*Petra Cortright*) *tīmekļkamas māksla*.
- / Mēmu kultūra un vīrusaizgūta māksla kā jauna vizuālās komunikācijas forma.
- / Tādi tiešsaistes kolektīvi kā "DIS Magazine", kas pārdefinē laikmetīgo estētiku.

2014. gadā Amālija Ulmane apmānīja pasauli. Digitālā māksliniece četrus mēnešus veidoja *Instagram* profilu, kas attēloja vēl nenasniegtas slavenības (*wannabe it-girls*) dzīvi Losandželosā. Sekotāji vēroja Ulmanes stāsta attīstību, kas kulminēja ar (viltus) krūšu palielināšanas operāciju un publisku atvairanos.

Brīdī, kad gandrīz 90 000 sekotāju bija ieguldījuši emocijas viņas dzīves gaitās, māksliniece paziņoja, ka tas viss bijis inscenējums. Performances darbs tika nosaukts par "Excellences & Perfections" un kļuva par sensāciju mākslas pasaulē. Ulmane ne tikai izgaismoja sociālo mediju spēju maldināt, bet arī radīja to, ko kritiķi nosauca par "pirmo Instagram šedevru".

<https://www.youtube.com/watch?v=ywxJgHP1wXM>

Īsa lekcija par Amāliju Ulmani

Ilgspēja un eko-māksla

- / Videi draudzīga pieeja gan mākslā, gan dizainā.
- / **Ūlafūra Eljasona (Olafur Eliasson)** klimata pārmaiņām veltītās instalācijas, piemēram, «**Ledus pulkstenis**» (Ice Watch), kurā īsti ledus gabali izvietoti pilsētvidē, lai uzsvērtu globālās sasilšanas sekas.
- / **Agnesas Dēnes (Agnes Denes)** un **Džona Džerārda (John Gerrard)** mākslas darbi, kas pēta ekoloģisko nākotni, izmantojot zemes mākslu un digitālās simulācijas.

Ūlafūra Eljasona klimata pārmaiņām veltītā instalācija «Ledus pulkstenis», 2014

Ūlafūra Eliasona klimata pārmaiņām veltītās instalācijas "Ledus pulkstenis" laika intervāla video.

<https://olafureliasson.net/artwork/ice-watch-2014/>

Politiskā un identitātes māksla

- / Māksla, kas pievēršas rases, dzimuma, LGBTQ+ tiesību un dekolonizācijas jautājumiem.
- / **Aja Vaiveja** (Ai Weiwei) māksla, kas balstās uz aktīvismu un pievērš uzmanību cilvēktiesībām un migrācijas krīzēm.
- / **Kara Vokere** (Kara Walker), **Tisters Geitss** (Theaster Gates) un **Zanele Muholi** (Zanele Muholi) pēta melnādaino identitāti un vēsturi, izmantojot dažādus medijus.

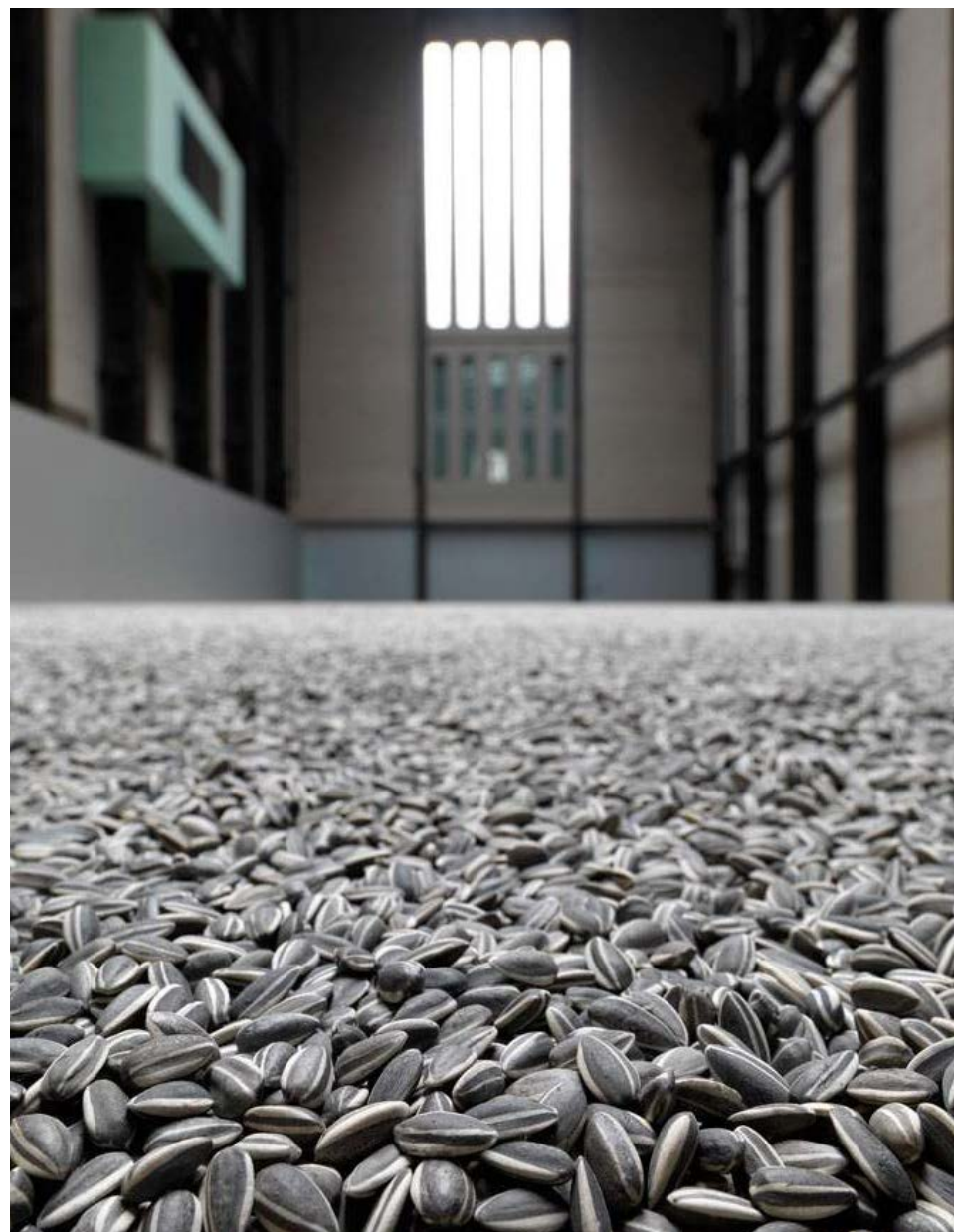
Ajs Vaivejs

Ķīniešu mākslinieks Ajs Vaivejs ir kļuvis par vienu no nozīmīgākajiem savas paaudzes kultūras komentētājiem.

Viņa mākslas darbs "Saulespuķu sēklas" (*Sunflower Seeds*) sastāv no miljoniem nelielu objektu, kas šķiet identiski, bet patiesībā ir unikāli. Lai gan tie izskatās kā īstas saulespuķu sēklu čaulas, patiesībā tās ir rūpīgi ar rokām darinātas porcelāna skulptūras.

Katra sēkla ir individuāli veidota un apgleznota, to radīšanā piedalījušies meistari nelielās darbnīcās Ķīnas pilsētā Dzindedžeņā (*Jingdezhen*). Tās nav industriāli ražotas – katrs elements ir simtiem prasmīgu roku darbs. Izkārtotas milzīgajā Turbīnu zāles (*Turbine Hall*) industriālajā telpā, 100 miljonu sēklu kompozīcijas rada šķietami bezgalīgu ainavu.

Porcelāns ir gandrīz sinonīms Ķīnai, un, veidojot šo darbu, Ai Vaivejs izmantojis tradicionālās porcelāna izgatavošanas metodes, kas vēsturiski bijis viens no vērtīgākajiem Ķīnas eksporta produktiem. "Saulespuķu sēklas" aicina mūs rūpīgāk ieskatīties "Ražots Ķīnā" (*Made in China*) fenomenā un laikmetīgajā kultūras un ekonomiskajā apmaiņā globālajā politikā.

Ajs Vaivejs, "Saulespuķu sēklas", 2010–2011. "Tate Modern"

<https://www.youtube.com/watch?v=PueYwypkJW8>

Ajs Vaivejs, mākslinieka intervija

Jauno mediju un pieredzes māksla

- / Paplašinātā realitāte (AR) un virtuālā realitāte (VR) tiek izmantotas liela mēroga mākslas darbos (piemēram, Marinas Abramovičas VR performance "Rising").
- / **"Random International" instalācija "Lietus istaba" (Rain Room)** ļauj skatītājiem pārvietoties kontrolētā lietus vidē nesamirkstot.
- / Ģeneratīvajā un algoritmiskajā mākslā programmatūra nepārtraukti maina vizuālos elementus (piemēram, Keisijs Rīss, Rafaels Lozano-Hemmers).

Marinas Abramovičas virtuālās realitātes darbs "Rising", 2018

Marinas Abramovičas darbs "Rising" (Rising, 2018) pievēršas klimata pārmaiņu ietekmei, ļaujot skatītājiem virtuāli piedzīvot jūras līmeņa celšanos.

Izmantojot ieskaujošās realitātes (VR) austiņas, skatītāji nonāk intīmā virtuālā telpā, kurā tie sastopas aci pret aci ar mākslinieci. Abramoviča aicina skatītājus tuvoties viņai, atrodoties stikla tvertnē, kas lēnām piepildās ar ūdeni, sākot no viņas vidukļa līdz kaklam.

Lietotāji tiek aicināti mijiedarboties ar virtuālo Abramoviču un drīz vien nonāk dramatiskā ainā, kur ledāji kūst visapkārt. Māksliniece aicina skatītājus pārdomāt savu ietekmi uz apkārtējo vidi, piedāvājot iespēju viņu glābt no noslīkšanas, apņemoties atbalstīt vides aizsardzību, kas pazemina ūdens līmeni tvertnē.

Abramovičas novatoriskā performance vienmēr ir bijusi vērsta uz ilgstošiem, laika ietvarā balstītiem darbiem, kuros izmanto gan savu, gan skatītāju ķermeni kā audeklu. Viņa pastāvīgi ir izaicinājusi robežas, attīstot laikmetīgo performanci. «Rising» sniedz iespēju pārcelt mākslinieces klātbūtni jaunā dimensijā.

Lai radītu šo darbu, "Acute Art" izstrādātāji digitalizēja Abramovičas unikālās sejas izteiksmes, veidojot reālistisku viņas virtuālo tēlu. Pieņemot jaunās tehnoloģijas kā veidu, lai māksliniece varētu būt klātesoša digitāli, «Rising» ļauj skatītājiem no jebkuras pasaules vietas tieši mijiedarboties ar viņu virtuāli.

Jaunākais VR projekts pievēršas klimata pārmaiņām un jūras līmeņa celšanās sekām. Darbs tapis sadarbībā ar "Acute Art", kas ir vadošais laikmetīgās mākslas producēšanas partneris virtuālajā un paplašinātajā realitātē.

Pilnā Abramovičas VR pieredze tiks prezentēta 58. Venēcijas biennālē. Apmeklētāji, izmantojot VR austiņas, varēs sastapt mākslinieci aci pret aci, vērojot viņu stikla tvertnē, kas lēnām piepildās ar ūdeni. "Rising" atklāj, kā tika radīta šī VR pieredze un sniedz Abramovičai iespēju izskaidrot, kā viņas projekts tiecas veicināt empātiju pret planētu.

https://www.youtube.com/watch?time_continue=1&v=lQ3Yxi6pCvc&embeds_referring_euri=https%3A%2F%2Fwww.acuteart.com%2F

Marinas Abramovičas VR performance "Rising"

Hibrīdā mode un dizains

- / **Īrisas van Herpenas** (*Iris van Herpen*) ietekme, veidojot skulpturālus, ar 3D drukas tehnoloģiju, radītus apģērbus.
- / **Virdžila Ablo** (*Virgil Abloh*) zīmols "Off-White", kas apvieno ielas modi ar augstās mākslas ietekmēm.
- / Bioloģiskā dizaina (*biodesign*), ilgtspējas un pārstrādes (*upcycling*), tostarp laboratorijā audzētu materiālu izmantošana modē un produktu dizainā.

Virdžils Ablo

Mākslinieks un dizainers Virdžils Ablo (ASV, dz. 1980) ir novators, kura radošā prakse aptver vairākus medijus, savienojot vizuālos māksliniekus, mūziķus, grafikas dizainerus, modes dizainerus un arhitektus.

Jau agrā vecumā Ablo izrādīja interesi par dizainu un mūziku, iedvesmojoties no Čikāgas urbānās kultūras. Studējot arhitektūru Ilinoisas Tehnoloģiju institūta magistrantūrā (*Illinois Institute of Technology*), viņš iepazinās ar Kanje Vestu (*Kanye West*) un pievienojās viņa radošajai komandai, veidojot mūzikas albumu vāku dizainus un koncertu scenogrāfijas.

2013. gadā Ablo Milānā, Itālijā, izveidoja savu neatkarīgo modes zīmolu "Off-White", bet 2018. gadā kļuva par «Louis Vuitton» vīriešu kolekcijas māksliniecisko direktoru.

Klausies audio ierakstus par dažādām tēmām – agrīnie darbi, mode, mūzika, melnais skatiens, dizains, beigas.

<https://mcachicago.org/publications/websites/figures-of-speech-audio>
<https://www.youtube.com/watch?v=2y11ZJf7pKY>

Izstāde "Virdžils Ablo: 'Figures of Speech'" (*Virgil Abloh: 'Figures of Speech'*), Čikāgas Laikmetīgās mākslas muzejā (*Museum of Contemporary Art Chicago*), 2019.

Off-White™ c/o Virgil Abloh, pavasaris/vasara 2018, 11. modelis; ar Off-White™ c/o Virgil Abloh atļauju.

Virdžils Ablo. Off-White™ x Nike Air Jordan 1

Bioloģiskais dizains, ilgtspēja un pārstrāde dizainā un mākslā

Bioloģiskā dizaina, ilgtspējas un pārstrādes krustpunkts maina veidu, kā dizaineri un mākslinieki pieiet materiālu izmantošanai, ražošanai un vides atbildībai. Šie trīs koncepti kopā veicina nākotni, kurā dizains un māksla ir ne tikai vizuāli pievilcīgi, bet arī atjaunojoši un ekoloģiski apzināti.

Bioloģiskais dizains: dabas virzīta inovācija

Bioloģiskais dizains integrē bioloģiskos procesus, dzīvus organismus un biotehnoloģiju dizainā un mākslā. Tas sniedzas tālāk par tradicionālajām ilgtspējīgajām praksēm, izmantojot pašuzturošus, bioloģiski noārdāmus un atjaunojamus materiālus.

Piemēri dizainā un mākslā

- / **Micēlija mēbelēs un skulptūrās** mākslinieki un dizaineri izmanto sēņu sakņu sistēmu (*mycelium*), lai radītu bioloģiski noārdāmus krēslus, lampas un mākslas darbus.
- / **Uz alģu bāzes izgatavoti tekstilizstrādājumi un tinte** tiek izmantoti ilgtspējīgā modē un drukas mākslā.
- / **Bioluminiscējošas instalācijas** ir interaktīvi mākslas darbi, kuros izmantotas gaismu izstarojošas baktērijas.

"Ananas Anam"

Uzņēmums – inovatīvu dabisko tekstilizstrādājumu pionieris, kas rada materiālus no ananasu lapu atkritumiem.

Apavu zīmols *Camper* un modes zīmols *Ally Capellino* izstrādāja prototipus, izmantojot materiālu "Ananas Anam" sagatavoto materiālu.

<https://www.youtube.com/watch?v=pYmym4XXb8c>

Ananasu lapu atkārtota izmantošana ilgtspējīga apģērba radīšanai

Ilgtspēja: atbildīga dizaina izvēle

Ilgtspējīgs dizains un māksla koncentrējas uz vides kaitējuma samazināšanu, samazinot atkritumus, optimizējot enerģijas patēriņu un izvēloties videi draudzīgus materiālus.

Piemēri dizainā un mākslā

- / Pasaules arhitektūra – ēkas, kas projektētas ar minimālu enerģijas patēriņu.
- / Videi draudzīgas krāsas un pigmenti – dabīgas krāsvielas un netoksiskas krāsas, kas tiek izmantotas sienu gleznojumos un skulptūrās.
- / Minimālisma dizains – izturīgi produkti, kas radīti ar ilgmūžību, lai samazinātu pārmērīgu ražošanu.

G-Star RAW

Mūziķis Farel Viljamss (*Pharrell Williams*) sadarbojās ar Nīderlandes modes zīmolu "G-Star RAW", lai radītu džinsa kolekciju, kas izgatavota no okeānā savākti plastmasas atkritumiem.

Kolekcijas "RAW for the Ocean" apģērbi radīti, izmantojot materiālus, ko izstrādājusi firma "Bionic Yarn", pārveidojot pārstrādātu plastmasu tekstilā.

Sieviešu kombinezons, "G-Star" kolekcija, līdzautors Farel Viljamss, 2014

https://www.youtube.com/watch?v=e8_qbFKWJBE

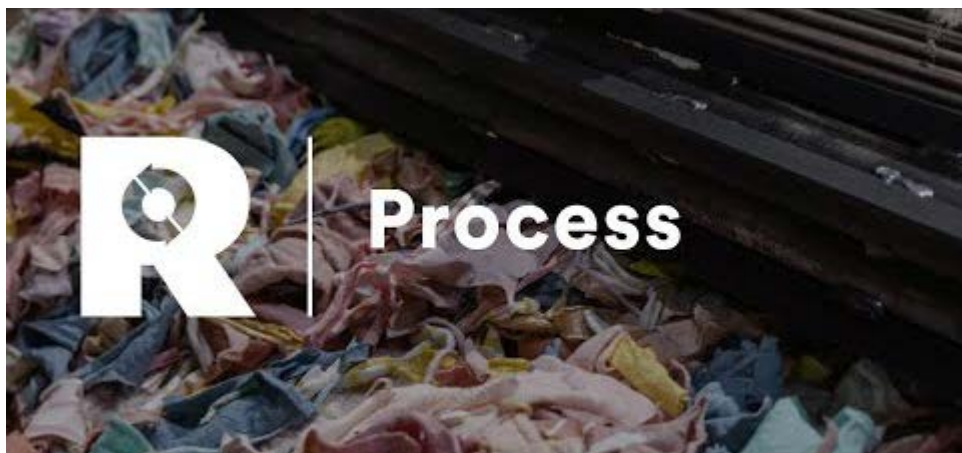

Pārstrāde: radoša atkritumu pārvērtība

Pārstrāde (upcycling) pārveido izmestus materiālus augstvērtīgos mākslas un dizaina darbos, samazinot poligonu atkritumus un vienlaikus veicinot radošumu.

Piemēri dizainā un mākslā

- / Atjaunotās koka mēbeles – vecas koka mēbeles tiek pārstrādāts un izmantotas modernu dizaina objektu radīšanai.
- / Valkājamā māksla no rūpniecības atkritumiem – dizaineri veido rotas un apģērbus no metāllūžņiem, plastmasas un elektronikas atkritumiem.
- / Mākslas instalācijas no okeāna plastmasas – mākslinieki izmanto atkritumus, lai pievērstu uzmanību vides problēmām.

Recover™ ir vadošs **materiālu zinātnes uzņēmums** Spānijā, kas specializējas zemas ietekmes, augstas kvalitātes pārstrādātas kokvilnas (attiecas uz kokvilnu, kas tiek audzēta, ņemot vērā vides un sociālās sekas) šķiedras un šķiedru maisījumu ražošanā.

Recover™ pirmsākumi meklējami 1914. gadā, kad tika dibināts Spānijas tekstila uzņēmums "Hilaturas Ferre", kas sākotnēji koncentrējās uz džutas un citu neapgērbu tekstilizstrādājumu ražošanu. Saskaroties ar izejvielu trūkumu Pasaules karu laikā, uzņēmums 1947. gadā sāka pārstrādāt tekstila atkritumus, lai ražotu kokvilnas dziju.

Pilsētvides un publiskās mākslas atdzimšana

- / Ielu mākslas un grafiti kultūras nepārtraukta attīstība – mākslinieki, piemēram, Banksijs un JR pārveido pilsētu ainavas.
- / Liela mēroga instalācijas, kas pārdefinē publisko telpu, piemēram, Kristo un Žannas Klodas projekts "Peldošās piestātnes" (*The Floating Piers*).

- / Arhitektūras nozīme māksliniecisku pilsētvides telpu radīšanā – Bjarke Ingels, Zaha Hadida, Snūheta (Snøhetta).

Kristo un Žanna Kloda

Kristo Vladimirovs Javačevs (*Christo Vladimirov Javacheff*, 1935–2020) un Žanna Kloda Denā de Gilbona (*Jeanne-Claude Denat de Guillebon*, 1935–2009), pazīstami kā Kristo un Žanna Kloda, bija mākslinieki, kuri kļuva ievērojami ar liela mēroga un attiecīgai vietai piesaistītām specifiskām vides instalācijām. Viņu darbi bieži ietvēra slavenus objektus un ainavas elementus, kas ietīti audumā, tostarp "Ietītais Reihstāgs" (*Wrapped Reichstag*), "Ietītais Jaunais tilts" (*The Pont Neuf Wrapped*), "Skrienošais žogs" (*Running Fence*) instalācija Kalifornijā un "Vārti" (*The Gates*) Ņujorkas Centrālparkā.

Kristo un Žannas Klodas "Peldošās piestātnes" (*The Floating Piers*)

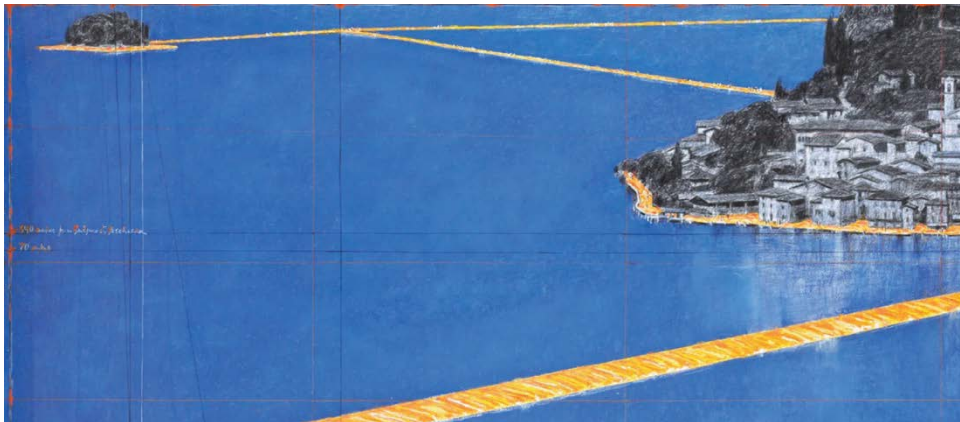
Sešpadsmit dienas – no 2016. gada 18. jūnija līdz 3. jūlijam – Izeo ezers (*Lake Iseo*) Itālijā tika pārvērst par unikālu mākslas pieredzi. 100 000 kvadrātmetru mirdzošs dzeltens audums, kas balstījās uz 220 000 augsta blīvuma polietilēna kubu moduļu peldošo platformu sistēmu, veidoja viļņojošu virsmu un kustējās kopā ar ūdens plūdumu, ļaujot "Peldošajām piestātnēm" pacelties tieši virs ūdens virsmas.

Apmeklētājiem tika dota iespēja pastaigāties pa mākslas darbu, ejot no Sulcano uz Monteizolas salas un līdz Sanpaulo salai. Instalācija bija pilnīgi bez maksas un atvērta visiem apmeklētājiem.

«Tie, kuri piedzīvoja «Peldošās piestātnes», jūta, ka staigā pa ūdeni vai varbūt pa vaļa muguru,» sacīja Kristo. «Gaisma un ūdens pārvērta spilgti dzelteni audumu par dažādiem sarkanā un zelta toņiem visu šo sešpadsmit dienu laikā.»

Projekts «Peldošās piestātnes» sākotnēji bija iecerēts jau 1970. gadā kā Kristo pirmais liela mēroga projekts kopš «Vārtiem» 2005. gadā un pirmais, ko viņš realizēja pēc Žannas Klodas nāves 2009. gadā.

Tāpat kā visi Kristo un Žannas Klodas projekti, «Peldošās piestātnes» tika pilnībā finansēti no Kristo oriģināldarbu pārdošanas. Pēc 16 dienu izstādes visi instalācijas komponenti tika pilnībā noņemti un rūpnieciski pārstrādāti.

Kristo
«Peldošās piestātnes (projekts Izeo ezeram, Itālija) Zīmējums, 2014 (divās daļās)
Zīmulis, kokogles, pastelis, vaska krītiņš, emaljas krāsa, ar roku zīmēta karte,
Volfanga Folca (*Wolfgang Volz*) fotogrāfiju izgriezum, auduma paraugs un
līmlente 38×244 cm un 106,6×244 cm

Kristo un Žanna Kloda
«Peldošās piestātnes», Izeo ezers, Itālija, 2014–2016

PBS NewsHour video par Kristo un Žannas Klodas mākslas darbiem un «Peldošās piestātnes».

Zaha Hadida

Zaha Hadida (*Zaha Hadid*, 1950–2016) dzimusi Bagdādē, Irākā, studijas uzsāka Amerikas Universitātē Beirūtā, specializējoties matemātikā. 1972. gadā viņa pārcēlās uz Londonu, lai studētu arhitektūru Arhitektūras asociācijā (*Architectural Association*).

1980. gadā Hadida atvēra savu arhitektūras biroju Londonā un jau 1983. gadā uzvarēja prestižajā Honkongas "Peak Club" rekreācijas centra projektu konkursā. Viņas agrīnajā radošajā periodā glezniecība un zīmējumi bija nozīmīgas izpētes metodes dizaina darbā. Kopš 1983. gada retrospektīvās izstādes Arhitektūras asociācijā Londonā viņas arhitektūras projekti eksponēti izstādēs visā pasaulē, un daudzi viņas darbi atrodas ievērojamu muzeju kolekcijās.

Hadida bija pazīstama kā arhitekte, kas nemitīgi paplašināja arhitektūras un pilsētplānošanas robežas, eksperimentējot ar jaunām telpiskām koncepcijām, kas pastiprina esošās pilsētvides struktūras. Viņas darbi aptvēra visus dizaina laukus – no pilsētvides projektēšanas līdz interjeram un mēbeļu dizainam.

Hadida pazīstama ar vairākiem nozīmīgiem realizētajiem projektiem, tostarp:

- / **"Vitras ugunsdzēsēju stacija"** (*Vitra Fire Station*, 1993), Veila pie Reinas, Vācija
- / **"Prāta zona"** (*Mind Zone*) Tūkstošgades kupolā (*Millennium Dome*, 1999), Griniča, Apvienotā Karaliste
- / **Tramplīnlēkšanas estakāde** (*Ski Jump*, 2002), Insbruka, Austrija
- / **Rozentāla laikmetīgās mākslas centrs** (*Rosenthal Center for Contemporary Art*, 2003), Sinsinati, Ohaio

Heidara Alijeva centrs, Baku, Azerbaidžāna

"Zaha Hadid Architects" projektētais Nacionālās kultūras centrs tika projektēts kā pretnostatījums Baku dominējošajai padomju monumentālajai arhitektūrai, cenšoties atspoguļot azerbaidžāņu kultūras nianšes un nākotnes optimistisko redzējumu.

Heidara Alijeva centra dizains veido plūstošu un nepārtrauktu sasaisti ar apkārtējo laukumu un ēkas interjeru. Laukums kā pilsētvides segums, pieejams visiem Baku iedzīvotājiem, paceļas un savienojas ar publisko interjeru, veidojot telpu secību, kas veltīta gan mūsdienai, gan tradicionālās azerbaidžāņu kultūrai.

Arhitektūras ainava ar viļņojumiem, sazarojumiem, locījumiem un izliekumiem rada daudzfunkcionālu vidi, kas viesmīlīgi uzņem, ietver un virza apmeklētājus caur dažādiem interjera līmeņiem.

Ar šo arhitektonisko risinājumu ēka izpludina robežas starp arhitektūras objektu un pilsētvidi, ēkas veidolu un pilsētas laukumu, interjeru un eksterjeru, radot unikālu vizuālo un telpisko pieredzi.

https://www.youtube.com/watch?v=H_ReGaTJ92s

Heidara Alijeva centrs (*Heydar Aliyev Center*), "Zaha Hadid Architects", Baku, Azerbaidžāna, 2013

Heidara Alijeva centrs (*Heydar Aliyev Center*), "Zaha Hadid Architects", Baku, Azerbaidžāna, 2013

Atsauču saraksts

- / Tate Modern. Laikmetīgā māksla. Iegūts no <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/c/contemporary-art>
- / Tate Modern. "Naida un vara var būt briesmīga lieta". Iegūts no <https://www.tate.org.uk/art/artworks/emin-hate-and-power-can-be-a-terrible-thing-t11891>
- / Dazed digital. Kā šis 2014. gada Instagram mēnējums paredzēja mūsdienu sociālo mediju lietošanas paradumus. Māksliniece Amālija Ulmane. Iegūts no <https://www.dazeddigital.com/art-photography/article/39375/1/amalia-ulman-2014-instagram-hoax-predicted-the-way-we-use-social-media>
- / Ice watch. Ūlafūra Eljasona klimata pārmaiņām veltītās instalācijas "Ledus pulkstenis". Iegūts no <https://icewatch.london/>
- / Tate Modern. Ajs Vaivejs. Mākslinieks kā aktīvists. Iegūts no <https://www.tate.org.uk/tate-etc/issue-20-autumn-2010/artist-activist>
- / Tate Modern. Ajs Vaivejs. "Saulespuķu sēklas". Iegūts no <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/unilever-series/unilever-series-ai-weiwei-sunflower-seeds>
- / Acute art. Marinas Abramovičas "Rising". Iegūts no <https://www.acuteart.com/discover/marina-abramovic>
- / Mūsdienu mākslas muzejs Čikāgā (*The Museum of Contemporary Art Chicago*). "Virdžils Ablo: 'Figures of Speech'". Iegūts no <https://mcachicago.org/exhibitions/2019/virgil-abloh>
- / Hypebae. Virdžila Ablo pieci ietekmīgākie apavu dizaini. Iegūts no <https://hypebae.com/2021/11/virgil-abloh-most-iconic-sneakers-off-white-nike-air-jordan-1-the-ten-collaborations>

- / Alessi. "Sarunu objekts". Iegūts no <https://alessi.com/es/products/conversational-objects-16-piece-cutlery-set-and-holder>
- / Youtube. Kristo un Žannas Klodas mākslas darbi un "Peldošās piestātnes". Iegūts no <https://www.youtube.com/watch?v=h9KMY970tXk>
- / Kristo un Žanna Kloda. " Peldošās piestātnes". Iegūts no <https://christojeanneclaude.net/artworks/the-floating-piers/>
- / Arch daily. Heidara Alijeva centrs Baku. Zaha Hadid Architects. Iegūts no <https://www.archdaily.com/448774/heydar-aliyev-center-zaha-hadid-architects>
- / Youtube. Recover™. Mūsu process. Iegūts no <https://www.youtube.com/watch?v=RaXGjBbTw58>
- / Recover™. Par mums. Iegūts no <https://recoverfiber.com/about-us#mission>
- / Dezeen. Farels Viljamss un G-Star RAW pārveido okeāna plastmasu džinsa kolekcijā. Iegūts no <https://www.dezeen.com/2014/07/03/pharrell-williams-g-star-raw-ocean-plastic-denim-collection/>
- / Ananas Anam. Ilgtspējīga ananasu āda – Piñatex. Iegūts no <https://www.ananas-anam.com/anam-palf/>
- / Dezeen. Alternatīva ādai – Piñatex, kas izgatavota no ananasu lapām. Iegūts no <https://www.dezeen.com/2016/06/09/pinatex-ananas-anam-vegan-leather-alternative-ethical-recycled-pineapple-leaves-sustainable-materials-design-camper/>
- / Madisons – Innovative materials. Ilgtspējīgi materiāli. Iegūts no <https://www.madisonsinnovative.com/speaking>

Latvijas laikmetīgā māksla un dizains

Kopš 2000. gada konceptuālā māksla un dizains Latvijā piedzīvojis nozīmīgu attīstību, īpaši koncentrējoties uz eksperimentāliem, sociāli un ekoloģiski atbildīgiem projektiem. Šajā periodā Latvijas mākslinieki un dizaineri aktīvi piedalījušies starptautiskās izstādēs, biennālēs un dizaina konkursos, vienlaikus veicinot arī vietējās iniciatīvas.

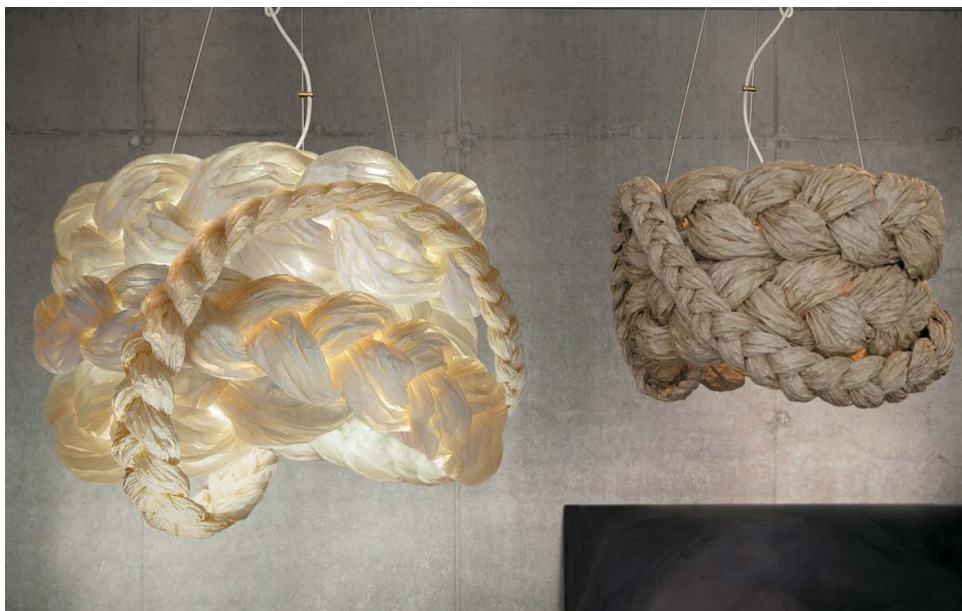
Ilgtspējīgs, ekoloģisks un funkcionāls dizains

- / **Modes zīmols "One Wolf"** dibināts 2012. gadā. Zīmols veido *unisex* apģērbu, kas apvieno funkcionalitāti, asprātību, intelektu un askētismu. Katra kolekcija stāsta par neparasto cilvēka dzīvē. "One Wolf" atbalsta modi ar ilgtspējīgu pieeju un nulles atkritumu principu, ieviešot marķējumu "Made to order" (*izgatavots pēc pasūtījuma*).

"One Wolf" 2016./2017. gada rudens–ziemas kolekcija

- / Apgaismojuma ierīču ražotājs **"Mammalampa"** dibināts 2009. gadā. Nosaukuma daļa "Mamma" simbolizē zīmola filozofiju – atgriešanos pie saknēm, autentiskuma un neapstrādāta dizaina, kā arī uzsver sievišķīgo pieeju, kas dominē lampu dizainā. "Mammalampa" apgaismojuma ierīces radītas no dabīgiem materiāliem, izmantojot minimālu tehnoloģisko iejaukšanos, galvenokārt roku darbs un primitīva materiālu apstrāde vai pat neapstrādātu materiālu pielietošana.

"Mammalampa", "Līgava", 2009

- / Uzņēmums **"Vaidava Ceramics"** dibināts 1980. gadā. Ražo laikmetīgu, ar rokām darinātu, galda keramiku no dabīgiem materiāliem, vienlaikus saglabājot senās podniecības tradīcijas.

Kolekcija "Zeme", Miks Balodis, Uģis Balodis, 2015

- / Uzņēmums **"Riga Chair"** dibināts 1999. gadā. Ergonomisku un stilīgu krēslu ražotājs, kas sadarbojas ar starptautiskiem dizaineriem.

"Bloom Bar", Aldis Circenis, 2012

/ **Uzņēmums "an&angel"** dibināts 2004. gadā. Artis Nīmanis, stikla dizaina zīmola "an&angel" dibinātājs, pārzina stiklu un aizrautīgi eksperimentē ar tā materiālajām īpašībām, formu un funkcionalitāti. Viņš ne tikai izstrādājis unikālu tehnoloģiju stikla blāvu pārklāšanai ar tēraudu, bet arī pierādījis, ka iespējams no stikla izgatavot velosipēdu.

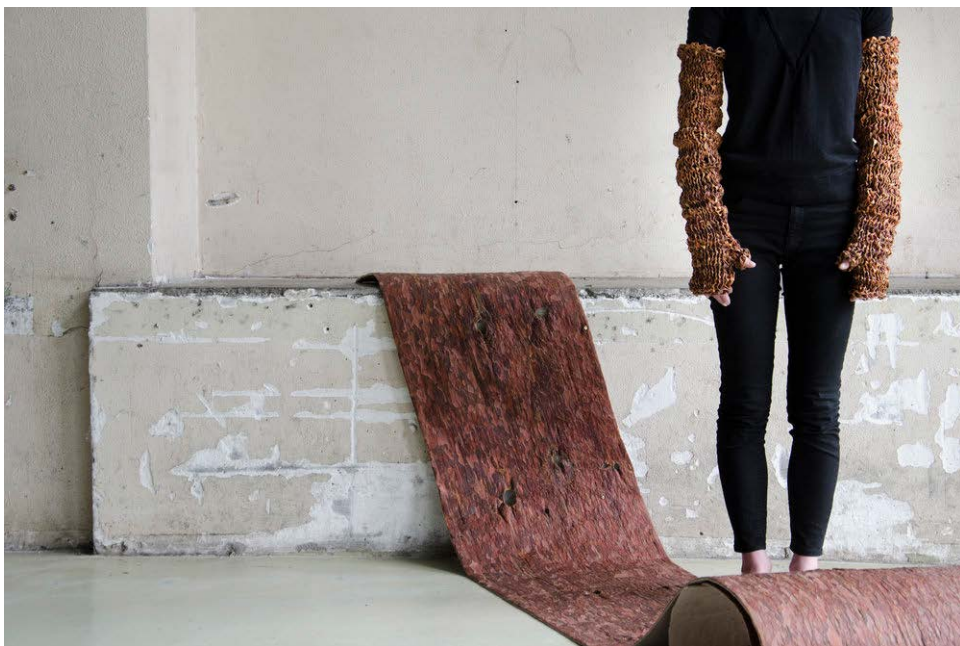
"an&angel", DECO, 2012

<https://www.youtube.com/watch?v=lxT4uwAHzjM>

/ **Sarmītes Poļakovas dizaina aģentūra "Studio Sarmīte"** ir materiālu dizaina un pētniecības studija, kas koncentrējas uz rūpniecības atkritumu un blakusproduktu pārveidi jaunos, slēgtās aprites konceptos. Sarmīte Poļakova ir sadarbojusies ar tādiem pasaulē atzītiem uzņēmumiem kā "Vitra", "Adidas", "Levi's" un "Hirsch", radot inovatīvus materiālus un produktus, kas balstīti uz ilgtspējības principiem.

"PineSkins" ir daudzfunkcionāls, ādai līdzīgs materiāls, kas izgatavots no priedes iekšējās mizas – blakusprodukta, kas rodas kokmateriālu ieguves procesā. Šim materiālam piemīt unikāls vizuālais izskats un dabīgs koka aromāts. Tā krāsu diapazons variē no zemes brūna līdz rozā, no terakotas līdz pelēku pelnu tonim, radot pazīstamu, bet vienlaikus vēl nebijušu estētisko pieredzi.

Studio Sarmīte, "PineSkins" paklājs, 2015

Konceptuālais un laikmetīgais dizains un māksla

- / **Modes un konceptuālā dizaina duets "Mareunrol's"** (dibināts 2012. gadā) strādā ar eksperimentāliem un konceptuāliem materiāliem, radot unikālus apģērbu un aksesuāru dizainus. Kolekcijas "Tenant / Research Work N°2" stāsts vēsta par vīrieti, kurš pēc ne īpaši aizraujošas un diezgan nogurdinošas darba dienas atgriežas mājās un nolemj kāpt pa kāpnēm, nevis izmantot liftu. Kāpjot augšup, viņš iegrimst savos domās, un apkārtējā telpa sāk transformēties – tā pārtop par labirintu, kurā izeja jāatrod, atklājot sevi un mainot ierasto dzīves gaitu.

"Mareunrol's", "Tenant / Research Work N°2"

- / Didzis Jaunzems – arhitekts un vides dizainers, kurš kopš 2012. gada veido interaktīvas instalācijas un laikmetīgus arhitektūras projektus pilsētvidē.

Projekts "Pinumu paviljons" apvieno laikmetīgo arhitektūru un tradicionālo amatniecību, piedāvājot vietu atpūtai un meditācijai Eiropas parkā (Jardins de l'Europe) Ansī, Francijā.

Paviljons harmoniski saplūst ar apkārtējo ainavu, radot ēnainu telpu, kurā parka apmeklētāji var patverties no karstās vasaras saules. No paviljona paveras skaists skats uz apkārtni, veidojot vienotību starp aizsargāto iekšējo telpu un ārējo vidi. Caur paviljona konstrukciju plūstošā saules gaisma iedvesmo skatienu un prātu klejot.

Paviljons veidots, izmantojot koka režģa apvalka konstrukcijas tehniku un konusa formā pārsegts ar 262 tradicionāliem pinumiem, ko izgatavojuši Latvijas amatnieki. Režģa trīsstūrveida struktūra vispirms samontēta uz zemes, tad vidusdaļa pacelta vajadzīgajā augstumā, un trīs stūri nostiprināti, izveidojot galīgo arkveida formu. Konstrukcija izgatavota no priežu koka dēļiem.

"Pinumu Paviljons", Didzis Jaunzems, Ksenija Sašega

- / **Kristaps Ģelzis** tiek uzskatīts par Latvijas laikmetīgās mākslas klasiķi, kurš darbojas šajā jomā jau kopš 1980. gadiem. Instalācijās, videodarbos, liela mēroga akvareļos un citos medijos viņš īpašu uzmanību pievērš

materialitātei un uztveres īpatnībām, bieži risinot sociāli kritiskas un politiskas tēmas, kā arī patērētāju sabiedrības un popkultūras klišejas.

Ar gudrību un kritisku toni Ģelzis reflektē par sava laikmeta notikumiem, savu valsti un tās iedzīvotājiem.

2007. gadā Ģelzis pārsteidzoši pievērsās akvareļa glezniecībai, radot liela mēroga darbu sēriju, kas ne tikai apliecināja viņa spēju attīstīties un pārsteigt skatītājus bez tehnoloģiskiem trikiem, bet arī parādīja, ka iepriekš nepopulārā un gandrīz aizmirstā akvareļa tehnika var būt efektīvs laikmetīgās mākslas medijs.

Viņa lielizmēra akvarelis "Ugunskurs" pievēršas ekoloģiskām problēmām. Ar sev raksturīgo ironiju Ģelzis akcentē ne tikai vides jautājumus, bet arī cilvēka prāta un valodas piesārņojumu.

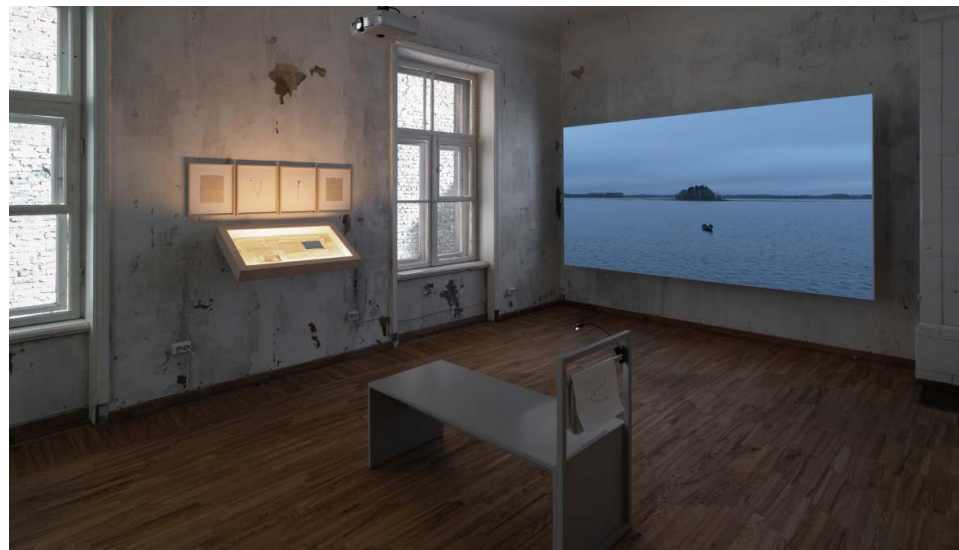
Kristaps Ģelzis, "Ugunskurs", papīrs, luminiscējošs akvarelis, 155x266 cm, 2008

Multimediālā un interaktīvā māksla

/ Mākslinieki kā **Kristaps Epners**, **Ieva Epnere** un **Rasa Šmite & Raitis Šmits** ir starptautiski atzīti par darbību digitālajā un interaktīvajā mākslā.

Kristaps Epners ir starptautiski atzīts mākslinieks, kurš strādā fotogrāfijas, video, instalāciju, skaņas mākslas, grafikas un tēlniecības jomās. Viņa darbos bieži tiek pētītas cilvēka fiziskās un emocionālās robežas, izmantojot antropoloģisku pieeju, apvienojot personiskus un arhīvu materiālus.

Video instalācijā "Aizmirst mani nevar" Kristaps Epners izmantoja savas ģimenes arhīva materiālus. Stāsta centrā ir mākslinieka tēva draugs, dzejnieks Miervaldis Kalniņš, kurš 1971. gadā brīvprātīgi pārcēlās no Latvijas uz Sibīriju. Kalniņa filmētie oriģinālie video hroniku materiāli Tuvā (tagad Tivas Republika Krievijas Federācijas Sibīrijas federālajā apgabalā), kā arī viņa plašā sarakste veido ainas, kas atgādina piedzīvojumu stāstus ar pašu Kalniņu galvenajā lomā, kamēr Epnera darbs pārtop multimediālā biogrāfiskā esejā.

Kristaps Epners, "Aizmirst mani nevar", video / jaukta veida instalācija

<https://vimeo.com/330618330>

Kristaps Eppers, video "Ezers", 2018

Atsauču saraksts

- / **One Wolf.** (n.d.). Par mums. Iegūts no <https://onewolf.eu/>
- / **Mammalampa.** (n.d.). Par mums. Iegūts no <https://mammalampa.com/pages/about>
- / **Riga chair.** (n.d.). Par mums. Iegūts no <http://rigachair.com/en/about-us>
- / **Vaidava ceramics.** (n.d.). Par mums. Iegūts no <http://www.vaidava.lv>
- / **Studio Sarmīte.** (n.d.). Par mums. Iegūts no <https://studiosarmite.com/>
- / **an&angel.** (n.d.). Par mums. Iegūts no <https://angel.lv/lv>
- / **Mareunrol's.** (n.d.). Kolekcijas. Iegūts no <https://www.mareunrols.com/en/collections>
- / **DJA.** (n.d.). Projekti. Iegūts no <https://www.dja.lv/#projects>
- / **Latvijas Nacionālā muzeja mākslas kolekcija.** (n.d.). **Kristaps Eppers.** Iegūts no <https://www.makslaskolekcija.lv/autori/kristaps-epners>
- / **Latvijas Nacionālā muzeja mākslas kolekcija.** (n.d.). **Kristaps Ģelzis.** Iegūts no <https://www.makslaskolekcija.lv/autori/kristaps-gelzis>

Čehijas laikmetīgā māksla un dizains

Vēsturiskais konteksts

Čehijas laikmetīgā māksla un dizains piedzīvojuši nozīmīgu attīstību kopš komunisma sabrukuma 1989. gadā. Pāreju no sociālistiskā reālisma uz atvērtāku, globāli ietekmētu mākslas vidi iezīmēja konceptuālās mākslas, jauno mediju un eksperimentālā dizaina uzplaukums.

Samta revolūcija pavēra iespējas māksliniekiem pētīt jaunas tēmas, materiālus un radošās brīvības, kas iepriekš bija ierobežotas. 1990. gados Čehijas māksla aktīvi iesaistījās postmodernisma diskursā, kritiski reflektējot par vēsturi, identitāti un globalizāciju. 21. gadsimts šīs tēmas ir paplašinājis vēl vairāk, mākslā un dizainā iekļaujot digitālās tehnoloģijas, ekoloģiskos jautājumus un starpdisciplināro pieeju.

Čehijas laikmetīgās mākslas un dizaina principi

Čehijas laikmetīgo mākslu un dizainu raksturo vairāki galvenie principi:

- / **Konceptuālā pieeja.** Daudzi mākslinieki uzsver idejas pār estētiku, ietekmējoties no *Fluxus* kustības un 20. gadsimta 60. gadu konceptuālisma. Tas ļauj dziļi iesaistīties politiskos, sociālos un filozofiskos jautājumos, nevis aprobežoties ar vizuālu attēlojumu.
- / **Starpdisciplināritāte.** Mākslinieki apvieno vizuālo mākslu ar performanci, digitālajiem medijiem, skaņu un sociālo

aktīvismu. Bieža ir sadarbība starp dažādām disciplīnām, radot hibrīddarbus, kas izaicina tradicionālās mākslas formas.

- / **Identitāte un atmiņa.** Vēsturiskie naratīvi, nacionālā identitāte un personīgā atmiņa spēlē būtisku lomu daudzos darbos. Mākslinieki bieži pievēršas totalitārisma mantojumam un kultūras pārmaiņām postpadomju Eiropā.
- / **Globalizācija un lokālais konteksts.** Vienlaikus ar iesaisti starptautiskās tendencēs, Čehijas mākslinieki bieži atsaucas uz vietējo kultūru un vēsturi. Viņi līdzsvaro mūsdienu globālās ietekmes ar izteikti čehu tēmām, tostarp folkloru, vēsturiskām atsaucēm un nacionālajiem simboliem.
- / **Vides un politiskās tēmas.** Daudzi laikmetīgie mākslinieki pievēršas ekoloģiskiem jautājumiem, politiskām struktūrām un sociālām problēmām, atspoguļojot globālas bažas par klimata pārmaiņām, ilgtspēju un pārvaldību.
- / **Eksperimentālais un minimālisma dizains.** Čehijas dizaineri bieži dod priekšroku minimālismam un eksperimentālai pieejai, izmantojot neparastus materiālus un inovatīvas ražošanas metodes. Tas redzams laikmetīgajā produktu dizainā, arhitektūrā un grafikas dizainā.
- / **Publiskā telpa un sociālā iesaiste.** Spēcīga orientācija uz publisko mākslu un līdzdalības projektiem aicina skatītājus iesaistīties mākslas procesā. Izplatīti ir ielu mākslas darbi, interaktīvas instalācijas un kopienu veidoti projekti.
- / **Ironija un rotaļīgums.** Humors, ironija un absurds bieži

tiek izmantoti kā kritikas rīki. Čehijas mākslinieki un dizaineri izmanto satīru, lai komentētu politiskos un kultūras jautājumus, radot darbus, kas vienlaikus provocē un ir pieejami plašākai publikai.

- / **Eksperimenti ar materiāliem.** Daudzi mūsdienu Čehijas mākslinieki un dizaineri pēta inovatīvus materiālus – no pārstrādātām un organiskām vielām līdz augsto tehnoloģiju kompozītiem, atspoguļojot bažas par ilgtspējīgumu un mainīgo mākslas mediju dabu.
- / **Interaktivitāte un tehnoloģijas.** Līdz ar digitālās mākslas attīstību Čehijas laikmetīgie mākslinieki darbos iekļauj dažādas tehnoloģijas, virtuālo realitāti, mākslīgo intelektu un interaktīvas instalācijas, rosinot skatītāju līdzdalību.
- / **Narācija un stāstniecība.** Daudzi mākslinieki izmanto stāstniecības tehnikas, radot iekļaujošu pieredzi, kas savieno personīgo vēsturi, folkloru un mūsdienu sociālās problēmas.
- / **Institucionālā kritika.** Vairāki Čehijas laikmetīgās mākslas pārstāvji kritiski izvērtē kultūras institūcijas, apšaubot muzeju, galeriju un valsts lomu mākslas diskursa un nacionālās identitātes veidošanā.

Ievērojami Čehijas laikmetīgās mākslas pārstāvji

Jirži Dāvids (Jiří David, dz. 1956)

Biogrāfija

Dzimis 1956. gada 28. augustā Rumburā, toreizējā Čehoslovākijā, **Jirži Dāvids** bērnību pavadīja Dolní Poustevnā – nelielā pilsētiņā Ziemeļbohēmijā. Vēlāk viņš pārcēlās uz Prāgu, kur sekoja savai kaislībai pret mākslu. Dāvids studēja Prāgas Mākslas akadēmijā (Academy of Fine Arts in Prague), kuru absolvēja 1984. gadā. 1987. gadā viņš bija viens no mākslinieku grupas “Stūrgalvīgie” (*Turdohlaví*) līdzdibinātājiem – šī grupa spēlēja nozīmīgu lomu čehu mākslas ainā 20. gadsimta nogalē. Visa sava radošā ceļa laikā Dāvids bijis redzama figūra laikmetīgajā čehu mākslā, pazīstams ar daudzveidīgajiem un provokatīvajiem darbiem.

Mākslinieciskie principi

Jirži Dāvida daiļrade aptver dažādus medijus, tostarp glezniecību, fotomākslu un instalāciju mākslu. Viņš pazīstams ar savu atvērtību visiem vizuālās mākslas izteiksmes līdzekļiem – bieži atgriežas pie glezniecības, bet rada arī asamblāžas no dažādiem priekšmetiem un rotaļlietām, it kā tās būtu viņa ķermeņa pagarinājums, veidojot darbus, piemēram, “Raķete” (*Raketa*, 1990–1999). Dāvida māksla bieži skar sociālas un politiskas tēmas, aicinot skatītājus pārdomāt aktuālus jautājumus. Jirži Dāvids darbos bieži izmanto ironiju un provokāciju, ar mērķi apšaubīt sabiedrībā pieņemtās normas un rosināt publisku diskusiju.

levērojamākie mākslas projekti

- / "Slēptie attēli" (*Hidden Images*, 1991–1995). Fotografiju sērija, kurā Jirži Dāvids sapludināja vairākus portretus, veidojot saliktus attēlus, pētot identitātes un uztveres jautājumus.
- / "Apoteoze" (*Apotheosis*, 2016). 19. gadsimta gleznojuma pārcēlums mūsdienīgā interpretācijā – Dāvida versija ietver laikmetīgas figūras un simbolus, paužot komentāru par nacionālo identitāti un vēsturi.

Dāvids Černijs (David Černý, dz. 1967)

Biogrāfija

Dauids Černijs dzimis 1967. gada 15. decembrī Prāgā, toreizējā Čehoslovākijā. No 1988. līdz 1994. gadam viņš studēja Prāgas Mākslas, arhitektūras un dizaina akadēmijā (Academy of Arts, Architecture and Design in Prague) Kurta Gebauera (Kurt Gebauer) vadībā. 1995. un 1996. gadā Černijs piedalījās Vitnija muzeja Neatkarīgajā studiju programmā (Whitney Museum Independent Study Program) Ņujorkā. Starptautisku uzmanību viņš izpelnījās 1991. gadā, kad, kā pilsoniskās nepaklausības aktu, nokrāsoja padomju tanku rozā krāsā – šī rīcība izraisīja viņa īslaicīgu arestu, taču vienlaikus nostiprināja viņa kā provokatīvā mākslinieka tēlu. Visā mākslinieka karjeras laikā Černijs turpināja radīt pretrunīgi vērtētus un izaicinošus darbus, kas apšaubā sabiedrības normas un politiskās struktūras.

Mākslinieciskie principi

Dāvids Černijs ir plaši atzīts par savām monumentālajām skulptūrām publiskajā telpā, kuras uzrunā sabiedrību tieši un

pauž protestu pret varu, izmantojot satīru un apvērsto humoru. Viņa darbi bieži kritizē politiskās sistēmas, sabiedrības uzvedību un vēsturiskus notikumus, izmantojot ironiju un absurdu, lai iesaistītu skatītāju. Černija māksla izaicina sabiedrību pārdomāt savus uzskatus un apšaubīt esošo kārtību.

levērojamākie mākslas projekti

- / "Torņa mazuļi" (*Tower Babies*, 2000). Čuguna zīdaiņu figūru sērija, kas piestiprinātas pie Prāgas Žižkovas televīzijas torņa – simbolizē tehnoloģiju un mūsdienu sabiedrības atsvešināto raksturu.

- / "Entropa" (*Entropa*, 2009). Instalācija, kas radīta, atzīmējot Čehijas prezidentūru Eiropas Savienības Padomē – darbs attēloja ES dalībvalstis, izmantojot pretrunīgi vērtētas stereotipiskas reprezentācijas, izraisot plašas diskusijas un pārdomas par Eiropas identitāti.
- / "Londonas muskuļi" (*London Booster*, 2012). Divstāvu autobuss, aprīkots ar mehāniskām rokām, kas izpilda atspiešanos 2012. gada Vasaras olimpisko spēļu laikā.

Krištofs Kintera

(Krištof Kintera, dz. 1973)

Biogrāfija un izglītība

Krištofs Kintera (*Krištof Kintera*) dzimis 1973. gada 20. septembrī Prāgā. Viņš ir viens no ievērojamākajiem čehu māksliniekiem un tēlniekiem. Mākslas izglītību ieguvis Prāgas Mākslas akadēmijā (Academy of Fine Arts in Prague), studējot profesora Milana Kņižāka (Milan Knížák) vadībā. Vēlāk Krištofs studēja arī Nacionālajā Tēlotājmākslas akadēmijā (*Rijksakademie van beeldende kunsten*) Amsterdamā. Visa radošā ceļa laikā Kintera trīs reizes nominēts prestižajai Indriķa Čalupecka balvai (*Jindřich Chalupický Award*). Mākslinieks joprojām dzīvo un strādā Prāgā.

Mākslinieciskie principi

Krištofa Kinteras darbi izceļas ar radošu ikdienišķu objektu izmantošanu, pārvēršot tos pārdomas rosinošās skulptūrās un instalācijās. Viņa māksla bieži pēta urbānās dzīves, patēriņa kultūras un cilvēka attiecības ar tehnoloģijām. Kintera izmanto humoru un ironiju, lai iesaistītu skatītājus un aicinātu viņus apšaubīt sabiedrības normas un uzvedības modeļus.

Ievērojamākie mākslas projekti

- / "Mana gaisma ir tava dzīvība" (*My Light is Your Life*). Publiska instalācija, kurā ielu apgaismes stabi veidoti cilvēkveidīgās formās – komentārs par urbāno infrastruktūru un tās ietekmi uz ikdienas dzīvi.

- / "Pēcdabiskums" (*Postnaturalia*). Mākslīgi radīta ekosistēma, konstruēta no elektroniskajiem atkritumiem atspoguļo vides problēmas un tehnoloģisko attīstību.

Eva Kotjātkova (Eva Koťátková, dz. 1982)

Biogrāfija un izglītība

Eva Kotjātkova dzimusi 1982. gadā Prāgā. Viņa absolvējusi Prāgas Mākslas akadēmiju (*Academy of Fine Arts in Prague*) un vēlāk studējusi Sanfrancisko Mākslas institūtā (*San Francisco Art Institute*). 2007. gadā, 25 gadu vecumā, Kotjātkova kļuva par jaunāko mākslinieci, kas ieguvusi Indriķa Čalupecka balvu (*Jindřich Chalupecký Award*) – nozīmīgu apbalvojumu čehu mākslas vidē. Viņas darbi pazīstami starptautiskā mērogā, nostiprinot viņu kā vienu no ievērojamākajām laikmetīgās mākslas pārstāvē.

Mākslinieciskie principi

Evas Kotjātkovas māksla iedziļinās sociālo un institucionālo struktūru uzspiestajos ierobežojumos. Viņa pēta, kā šīs sistēmas ietekmē individuālo uzvedību un psiholoģiju. Instalācijas bieži ietver performanču, skulptūras un kolāžas elementus, radot imersīvas jeb paplašinātās realitātes vides, kas izaicina skatītāju priekšstatus par realitāti un kontroli.

Ievērojamākie mākslas projekti

- / "Runājošo objektu teātris" (*The Theatre of Speaking Objects*). Interaktīva instalācija, kurā nedzīvi objekti iegūst balsis, tādejādi pētīt komunikācijas un varas tēmas.
- / "Patvērums" (*Asylum*). Multimediāls projekts, kas pēta dzīves pastāklus garīgās veselības iestādēs un to ietvaros esošos stāstus.

Milena Dopitova (Milena Dopitová, dz. 1963)

Biogrāfija un izglītība

Milena Dopitova (*Milena Dopitová*) dzimusi 1963. gadā Šternberkā, toreizējā Čehoslovākijā. Viņa ir viena no vadošajām laikmetīgās čehu mākslas pārstāvē. Dopitova studējusi Prāgas Mākslas akadēmijā un bija ietekmīgās mākslinieku grupas "Pirmdienā" (*Pondělí*) biedre. Pašlaik viņa ir profesore Prāgas Mākslas akadēmijā.

Mākslinieciskie principi

Milenas Dopitovas daudzdisciplīnu pieeja ietver instalāciju, fotomākslu un video mākslu. Viņas darbos aplūkotas identitātes, atmiņas un laika ritējuma tēmas, bieži vien no feministiskas perspektīvas. Māksliniece pēta gan personisko, gan kolektīvo pieredzi, izgaismojot privātās un publiskās telpas krustpunktus.

Ievērojamākie mākslas projekti

- / "Nākamā pietura – pēc pieprasījuma" (*Next Stop Is on Request*). Izstāde ar instalācijām, kas rosina padomāt par dzīves pārejošo būtību un ceļojuma jēdzienu – gan fiziskā, gan metaforiskā nozīmē.

- / "Tautu satikšanās vieta" (*Place for the Meeting of Nations*). Dopitova Briselē izveidoja telpu, lai veicinātu dialogu un savstarpēju izpratni starp dažādām kultūrām.

Magdalēna Jetelova (*Magdalena Jetelová*, dz. 1946)

Biogrāfija un izglītība

Magdalēna Jetelova (*Magdalena Jetelová*) dzimusi 1946. gada 4. jūnijā Semilī, toreizējā Čehoslovākijā. No 1965. līdz 1971. gadam viņa studēja Prāgas Mākslas akadēmijā, bet 1967. gadā saņēma stipendiju, lai mācītos Brēras Mākslas akadēmijā Milānā (*Accademia di Belle Arti di Brera*). Visa sava radošā darba laikā Jetelova ir saņēmusi vairākus apbalvojumus un stipendijas, tostarp Minhenes pilsētas atzinību 1985. gadā un Lovisa Korinta balvu (*Louis Corinth Award*) 2006. gadā. Māksliniece dzīvojusi un strādājusi dažādās pilsētās, tostarp Minhenē un Bergheimā.

Mākslinieciskie principi

Magdalēnas Jetelovas mākslu raksturo monumentāls mērogs un mijiedarbība ar telpu un vidi. Viņas darbos bieži sastopamas tādas tēmas kā atmiņas un cilvēka iejaukšanās dabā. Viņa izmanto koku, akmeni un gaismu, uzsverot gan instalāciju fiziskumu, gan to pārejošo raksturu.

Ievērojamākie mākslas projekti

- / "Atlantijas siena" (*Atlantic Wall*). Lāzerprojekciju sērija uz Otrā pasaules kara bunkuriem gar Atlantijas okeāna piekrasti izgaismo vēsturiskās rētas un to joprojām klātesošo ietekmi ainavā.
- / "Piramīdas pieradināšana" (*Domestication of a Pyramid*). Arhitektoniska intervence, kurā piramīda rekonstruēta mājas interjerā – darbs izaicina skatītāja priekšstatus par mērogu un kontekstu.

Magdalēna Jetelova, "Būtiskais ir redzams" (*Essential is Visible*)

Jakubs Neprašs (*Jakub Nepraš, dz. 1981*)

Biogrāfija

Jakubs Neprašs studēja Prāgas Mākslas akadēmijā, specializējoties jauno mediju mākslā. Viņš ieguva atpazīstamību ar savu inovatīvo digitālās animācijas, video skulptūru un interaktīvo instalāciju pielietojumu. Darbi izstādīti nozīmīgās starptautiskās izstādēs, tostarp *Art Basel* un Eiropas Mediju mākslas festivālā (*European Media Art Festival*). Neprašs bieži sadarbojas ar zinātniekiem un inženieriem, lai radītu mākslas darbus, kas savieno tehnoloģijas un organisko procesu pasauli.

Mākslinieciskie principi

Neprašs apvieno video projekcijas ar fiziskiem materiāliem, veidojot dinamiskas, attīstošas formas, kas imitē bioloģiskās un sociālās struktūras, atspoguļojot mūsdienu informācijas sistēmu sarežģītību.

Ievērojamākie mākslas darbi

- / "Smadzeņu šūna" (*Brain Cell*, 2007) – instalācija, kas balstīta uz projekcijām un imitē neironu tīklus.
- / "Polignoze" (*Polygnosis*, 2010) – ģeneratīva video skulptūra, kas pēta kolektīvo apziņu un informācijas pārsātinātību.

Lubomīrs Tiplts (*Lubomír Typlt, dz. 1975*)

Biogrāfija un izglītība

Lubomīrs Tiplts dzimis 1975. gadā Novapakā, Čehijā. Viņš studējis Prāgas Mākslas, arhitektūras un dizaina akadēmijā (*Academy of Arts, Architecture & Design in Prague*) pie profesora Jirži Šalamona (Jiří Šalamoun), pēc tam Brno Tehniskās universitātes Mākslas fakultātē (*Faculty of Fine Arts at Brno University of Technology*) pie profesora Jirži Načeradska (Jiří Načeradský). Viņa māksliniecisko attīstību tālāk veidoja studijas Diseldorfas Mākslas akadēmijā (*Kunstakademie Düsseldorf*), kurā viņš mācījās pie tādiem ievērojamiem profesoriem kā Markuss Līpercs (Markus Lüpertz), Gerhards Merks (Gerhard Merz) un A. R. Penks (A. R. Penck).

Mākslinieciskie principi

Tiplts pazīstams ar ekspresīvajām figurālajām gleznām, ko raksturo intensīvas krāsas un drosmīgi otas triepieni. Viņa darbos bieži attēlotas pusaudžu figūras situācijās, kurās līdzsvaroja bailes un agresija, ieslodzījums un brīvība, izolācija un solidaritāte. Spēcīgā psiholoģiskā spriedze gleznās aicina skatītājus pārdomāt dziļākās cilvēka emocijas un sociālās struktūras. Izmantojot košas, komplementāras krāsas un kropļotas proporcijas, viņš rada dinamisku vizuālo efektu, kas pastiprina darbu sirreālo un satraucošo raksturu.

Ievērojamākie mākslas projekti

Karjeras gaitā Tiplts rīkojis vairākas personālizstādes, tostarp *DSC Gallery* Prāgā. Viņa darbi izstādīti arī grupu izstādēs Berlīnē un citās Eiropas pilsētās. Papildus glezniecībai Tiplts aktīvi darbojas arī tēlniecībā, kā arī ir eksperimentālās mūzikas grupas *WWW Neurobeat* tekstu autors, integrējot vizuālos un audiālos elementus savā mākslinieciskajā izteiksmē.

Tiplta daiļrade tiek augstu novērtēta tās emocionālās intensitātes, dziļuma un spējas atspoguļot cilvēka psiholoģijas un mūsdienu sabiedrības sarežģītību dēļ.

Lubomír Tiplt, "Raudošie zīdaiņi" (*Crying Babies*)

Patriks Hābls

(*Patrik Hábl*, dz. 1975)

Biogrāfija un izglītība

Patriks Hābls dzimis Zlīnā, Čehijā. Viņš ir ievērojams laikmetīgās mākslas pārstāvis un profesors. 2000. gadā absolvējis Prāgas Mākslas akadēmiju, kur studēja pie profesora Pavla Nešlehas (*Pavel Nešleha*). Hābls piedalījies vairāk nekā piecdesmit personālizstādēs visā pasaulē, tostarp Milānā, Kioto, Grācā un Minhenē. Viņa darbi izstādīti arī grupu izstādēs Parīzē, Ņujorkā, Stambulā un Cīrihē. Nozīmīgi ir tas, ka viņš ir vienīgais dzīvais čehu mākslinieks, kura darbi tiek pārdoti *Sotheby's* un *Christie's* izsoļu namos.

Mākslinieciskie principi

Hābla daiļradi raksturo dziļa abstraktās glezniecības izpēte, koncentrējoties uz gaismas un ēnas, faktūras un krāsu emocionālās rezonances mijiedarbību. Viņš bieži eksperimentē ar nestandarta materiāliem un tehnikām, radot imersīvas instalācijas, kas apstrīd tradicionālos priekšstatus par telpu un formu.

Patriks Hābls, "Melnais kalns" (*Black Mountain*)

levērojamākie mākslas projekti

Viens no nozīmīgākajiem Patrika Hābla projektiem ir dalība IV un VI Pekinas Starptautiskajā mākslas biennālē (*Beijing International Art Biennale*). Viņa darbi izstādīti daudzviet pasaulē, atspoguļojot plašo starptautisko iesaisti.

Vojteks Kovaržiks (Vojtěch Kovařík, dz. 1993)

Biogrāfija un izglītība

Vojteks Kovaržiks ir laikmetīgs čehu gleznotājs, pazīstams ar saviem liela formāta figurālajiem darbiem. Viņš absolvējis Ostravas Universitātes Mākslas fakultāti.

Mākslinieciskie principi

Kovaržika mākslu raksturo spilgtas krāsas un pārspīlētas formas. Viņš bieži iedvesmu smeļas mitoloģijā un klasiskajās tēmās.

levērojamākie mākslas projekti

- / "Trīs likteņa dievietes: Klotu, Lahese, Atropa" (*The Three Fates: Clotho, Lachesis, Atropos*) – darbs iekļauts NGV Triennālē 2023–2024.
- / "Pat varoņiem vajag atpūtu" (*Even Heroes Need a Rest*) – personālizstāde L21 galerijā.

Laikmetīgais čehu dizains

Laikmetīgais čehu dizains ir pazīstams ar savu inovatīvo raksturu, apvienojot tradicionālo amatniecību ar mūsdienīgo estētiku. Šī sintēze izpaužas dažādās jomās – arhitektūrā, mēbeļu dizainā, stikla mākslā un interjera priekšmetu radīšanā.

Arhitektūra

Arhitekta Eva Jiržčina (*Eva Jiříčová*) ievērojami ietekmējusi laikmetīgo čehu arhitektūru. Viņas atšķirīgo stilu raksturo vienkāršība un skaidras līnijas. Šo pieeju spilgti atklāj tādi projekti kā mūsdienīgā oranžērija Prāgas pilī un ultramodernā Kongresu pilsēta Zlīnā.

Dizaina iniciatīvas

Platformas, piemēram, *Designblok* – lielākais dizaina un modes festivāls Centrāleiropā – spēlē nozīmīgu lomu čehu un starptautisko dizaineru popularizēšanā. Šis ikgadējais pasākums demonstrē jaunākās tendences un inovācijas dizainā, atspoguļojot laikmetīgā čehu dizaina dinamisko un mainīgo dabu.

Kopumā laikmetīgais čehu dizains turpina uzplaukt, tas raksturojams ar harmonisku vēsturisko ietekmi un mūsdienu radošuma apvienojumu, veicinot tā pieaugošo nozīmību pasaules mērogā.

Indriķa Čalupecka (*Jindřich Chalupecký*) balva

Balvas vēsture

Indriķa Čalupecka balva dibināta 1990. gadā, un tās iniciatori bija ievērojami čehu kultūras darbinieki, tostarp Vāclavs Havels (*Václav Havel*), Jirži Kolāžs (*Jiří Kolář*) un Teodors Pištēks (*Theodor Pištěk*). Balva nosaukta par godu Indriķim Čalupeckim (*Jindřich Chalupecký*, 1910–1990) – čehu mākslas kritiķim un teorētiķim, kurš būtiski ietekmējis modernās mākslas attīstību Čehijā.

Balva izveidota, lai atbalstītu un popularizētu jaunus vizuālās mākslas pārstāvjus līdz 35 gadu vecumam, kuri strādā Čehijas Republikā. Tās mērķis ir sniegt talantīgiem jaunajiem māksliniekiem iespējas iegūt starptautisku atpazīstamību, finansiālu atbalstu un profesionālās attīstības iespējas.

Balvas principi

Balva tiek piešķirta māksliniekiem, kuru darbos izpaužas oriģinalitāte, inovācija un konceptuāls dziļums. Izvēles process balstās uz šādiem principiem:

- / Paredzēta čehu māksliniekiem līdz 35 gadu vecumam.
- / Uzsvars uz eksperimentiem, kritisko domāšanu un jaunām mākslinieciskām pieejām.
- / Veicina starpdisciplināru un multimediju mākslu.
- / Uzvarētāji saņem finansiālu atbalstu un iespēju izstādīt darbus ārvalstīs.
- / Neatkarīga starptautiska žūrija izraugās finālistus un uzvarētāju.

Balvu administrē **Indriķa Čalupecka biedrība** (*Společnost Jindřicha Chalupického*), kas rīko izstādes, diskusijas un izdod publikācijas, lai veicinātu laikmetīgās čehu mākslas attīstību.

Ievērojamākie laureāti

Kopš izveides Indriķa Čalupecka balva piešķirta vairākiem nozīmīgiem čehu māksliniekiem, kuri būtiski ietekmējuši gan vietējo, gan starptautisko mākslu. Daži no ievērojamākajiem laureātiem:

- / **1990 – Vladimīrs Kokolija** (*Vladimír Kokolia*)
Gleznotājs, grafiķis un konceptuālais mākslinieks, pazīstams ar abstraktiem un figurāliem darbiem; profesors Prāgas Mākslas akadēmijā (AVU).
- / **1991 – Františeks Skāla** (*František Skála*)
Mākslinieks, kurš darbojas tēlniecībā, instalācijā un ilustrācijā, bieži iekļaujot humoru un stāstniecību.
- / **1995 – Petrs Nikls** (*Petr Nikl*)
Multimediju mākslinieks, kurš apvieno glezniecību, performanci un mūziku; pazīstams ar interaktīviem projektiem.
- / **1997 – Jirži Pšihoda** (*Jiří Příhoda*)
Tēlnieks un instalāciju mākslinieks, kurš strādā ar telpu un arhitektūru.
- / **1999 – Jirži Černickis** (*Jiří Černický*)
Konceptuālais mākslinieks, kurš pēta sociālās, politiskās un tehnoloģiskās tēmas.
- / **2000 – Dāvids Černijs** (*David Černý*)
Viens no starptautiski pazīstamākajiem čehu māksliniekiem, slavens ar savām provokatīvajām publiskajām skulptūrām, piemēram, "Entropa" un "Mazuļi".

- / **2005 – Kateržina Šedā**
Sociālo tēmu māksliniece; darbos raksturīga sabiedrības iesaiste un kopienas projekti.
- / **2007 – Eva Kotjātkova** (*Eva Koťátková*)
Konceptuāla māksliniece, kura pēta kontroles, institūciju un sociālo sistēmu tēmas ar instalāciju un performanču starpniecību.
- / **2013 – Dominiks Langs** (*Dominik Lang*)
Tēlnieks un instalāciju mākslinieks, pazīstams ar modernisma estētikas pārinterpretāciju.
- / **2016 – Matjāšs Hohola** (*Matyáš Chochola*)
Performanču un multimediju mākslinieks, kurš savos darbos apvieno mitoloģiju, popkultūru un misticismu.
- / **2021 – Valentīna Janu** (*Valentýna Janů*)
Laikmetīga māksliniece un dzejniece; veido video un instalācijas.

Balvas nozīme

Indriķa Čalupecka balva ir viens no nozīmīgākajiem apbalvojumiem laikmetīgajā čehu mākslā. Tā palīdzējusi uzsākt karjeru daudziem ievērojamiem māksliniekiem, sniedzot iespējas izstādīt darbus starptautiski un sadarboties ar ārvalstu institūcijām. Balva spēlējusi nozīmīgu lomu, savienojot čehu mākslu ar globālām tendencēm un veicinot eksperimentālas, starpdisciplināras pieejas.

Katru gadu finālisti piedalās nozīmīgā grupas izstādē, kurā tiek prezentēti viņu jaunākie darbi. Uzvarētājs saņem finansiālu atbalstu un māksliniecisko rezidenci ārvalstīs, kas ļauj attīstīt jaunus projektus un paplašināt savu radošo darbību.

Laikmetīgais čehu dizains

Vēsturiskais konteksts (1993–mūsdienas)

Laikmetīgā čehu dizaina attīstību kopš 1993. gada ir noteikusi valsts pāreja no centralizētas plānveida ekonomikas uz brīvo tirgu pēc Čehoslovākijas sabrukuma. Šajā laikā notika būtiskas pārmaiņas ražošanā, estētikā un mainījās dizaina lomā sabiedrībā.

Galvenie posmi laikmetīgajā čehu dizainā

1990. gadi – pāreja un globālā ietekme

- / 1990. gadi iezīmēja pāreju no sociālisma laika industriālās ražošanas uz privāto uzņēmējdarbību.
- / Čehu dizaineri ieguva pieeju Rietumu dizaina principiem un starptautiskajiem tirgiem.
- / Pieauga uzsvars uz zīmolvedību, korporatīvo identitāti un funkcionālu estētiku.

2000. gadi – eksperimentālā un konceptuālā dizaina uzplaukums

- / Parādījās jauna dizaineru paaudze, kas akcentēja amatniecību, minimālismu un ilgtspējīgus materiālus.
- / Svarīgu lomu jauno talantu atbalstīšanā spēlēja tādas institūcijas kā *Designblok* (kopš 1999. gada) un Prāgas Mākslas, arhitektūras un dizaina akadēmija (*UMPRUM*).
- / Pieauga sadarbība starp dizaineriem un ražotājiem, veicinot starptautiski atzītu čehu zīmolu rašanos.

2010. gadi – ilgtspēja, inovācijas un digitālais dizains

- / Dizaineri pētīja ekoloģiskus materiālus, 3D drukas iespējas un ilgtspējīgas ražošanas metodes.
- / Čehu dizains guva starptautisku atpazīstamību tādos pasākumos kā *Milan Design Week* un *London Design Festival*.
- / Spēcīgs fokuss uz publiskās telpas dizainu, urbāno mēbeļu veidošanu un sociālo iesaisti.

2020. gadi – tehnoloģiju un amatniecības sintēze

- / Jaunākās tendences ietver mākslīgā intelekta vadītu dizainu, virtuālās realitātes risinājumus un interaktīvo digitālo pieredzi.
- / Pieaug interese par amatniecību un roku darbu kā pretstatu industriālajai masveida ražošanai.
- / Rodas jauni jaunuzņēmumi un sadarbība ar čehu stikla, porcelāna un rūpniecības ražotājiem.

Laikmetīgā čehu dizaina pamatprincipi

Laikmetīgo čehu dizainu raksturo vairāki būtiski principi, kuros apvienojas funkcionalitāte, tradīcija un eksperimentēšana.

Minimālisms un funkcionalitāte

- / *Bauhaus* un modernisma principu ietekmē čehu dizaineri dod priekšroku skaidrām līnijām, ģeometriskām formām un praktiskiem risinājumiem.

- / Piemērs: Studija "**Olgoj Chorchoj**" biedru darbi pazīstami ar izsmalcinātu industriālo un produktu dizainu.

Ilgtpēja un materiālu inovācijas

- / Tiek izmantoti videi draudzīgi materiāli, pārstrādāti elementi un bioloģiski noārdāmas sastāvdaļas.
- / Piemērs: "LLEV Studio" biedri rada ilgtspējīgu dizainu, izmantojot biomateriālus.

Mantojums un amatniecības atdzimšana

- / Laikmetīgie dizaineri apvieno tradicionālo čehu stikla, keramikas un kokapstrādes prasmi ar mūsdienīgu estētiku.
- / Piemērs: "Lasvit" ir starptautiski atzīts stikla dizaina uzņēmums, kurā apvieno tradīciju ar inovāciju.

Eksperimentēšana un rotaļīgums

- / Dizaineri izmanto humoru, ironiju un nestandarta pieejas, atspoguļojot čehu mākslas tradīciju garu.

- / Piemērs: **Maksims Velčovskis** (*Maxim Velčovský*) tradicionālos objektus interpretē ar konceptuālu ievirzi.

Publiskā telpa un sociālā iesaiste

- / Spēcīgs uzsvars uz urbāno mēbeļu dizainu, interaktīvām instalācijām un līdzdalības principos balstītu dizainu.
- / Piemērs: **Petrš Štefeks** (*Petr Štefek*) un dizaineru apvienība "mmcité" – urbāno mēbeļu dizaina speciālisti.

Tehnoloģijas un starpdisciplināritāte

- / Produktu un mēbeļu dizainā tiek integrēta 3D drukā, mākslīgais intelekts un digitālās ražošanas metodes.
- / Piemērs: **Boriss Klimeks** (*Boris Klimek*), pazīstams ar inovatīvu apgaismojuma un interjera dizainu.

Ievērojami laikmetīgie čehu dizaineri

Maksims Velčovskis (Maxim Velčovský, dz. 1976)

Biogrāfija

Studējis Prāgas Mākslas, arhitektūras un dizaina akadēmijā (UMPRUM), vēlāk kļuva par māksliniecisko vadītāju uzņēmumā *Lasvit*.

/ Principi

Keramikas un stikla darbos izmanto ironiju, konceptuālus pavērsienus un atsauces uz čehu tradīcijām.

Ievērojamākie darbi

Lustra "Sputnik", porcelāna sērija "Vecmāmiņa".

"**Lasvit**" (dibināts 2007. gadā, dibinātājs – Leons Jakimičs)

/ Principi

Apvieno čehu stikla darināšanas tradīcijas ar mūsdienu tehnoloģijām.

Ievērojamākie projekti

Liela mēroga stikla instalācijas viesnīcās un lidostās visā pasaulē. "**LLEV Studio**" (Eva un Marsels Močalovi, dibināts 2004. gadā)

/ Principi

Ilgspēja, biomateriāli un eksperimentāls dizains.

Ievērojamākie darbi

"Augsnes lampas" (*Soil Lamps*), kas veidotas no dabīgām nogulsniem, mēbeļu līnija "Sēne" (*Mushroom*).

Boriss Klimeks (Boris Klimek, dz. 1984)

/ Principi

Specializējas apgaismojuma un interjera dizainā, darbos iedvesmojas no nostalgijas un organiskām formām.

Ievērojamākie darbi

Lampu sērija "Atmiņa" (*Memory Lamps*), kas atgādina peldošus balonus.

Studija "Olgoj Chorchoj" (Mihals Froneks un Jans Nemečeks, dibināta 1990. gados)

/ Principi

Industriālā dizaina, arhitektūras un mēbeļu dizaina apvienojums.

levērojamākie darbi

Stikla un tērauda mēbeles, modernisma iedvesmots apgaismojuma dizains.

"Mmcité"

/ Principi

Urbānās mēbeles, modulāras sistēmas un ilgtspējīgs publiskās telpas dizains.

levērojamākie darbi

Mūsdienīgas tramvaju pieturas, viedie soliņi un autobusu nojumes Prāgā.

"Dechem Studio" (dibināta 2012. gadā, Mihala Tomiškova un Jakubs Jandjoureks)

/ Principi

Roku darināti stikla objekti, kas apvieno tradīciju ar laikmetīgu estētiku.

levērojamākie darbi

Kolekcija "Bandaska" – iedvesmota no tradicionāliem čehu sadzīves priekšmetiem.

levērojamākās dizaina institūcijas un notikumi

Designblok (dibināts 1999. gadā) – lielākais dizaina festivāls Čehijā, kas izceļ jaunos talantus un starptautiskas sadarbības.

Czech Grand Design Awards – prestižas balvas, kas godina čehu dizainerus dažādās nozarēs.

Prague Design Week – platforma neatkarīgiem dizaineriem un inovatīviem projektiem.

UMPRUM (Prāgas Mākslas, arhitektūras un dizaina akadēmija) – vadošā izglītības iestāde, kas veido laikmetīgā čehu dizaina virzienus.

DOX Laikmetīgās mākslas centrs – regulāri rīko izstādes, kurās pārstāvēts gan čehu, gan starptautisks laikmetīgais dizains.

Atsauču saraksts

Grāmatas un akadēmiskie avoti par laikmetīgo čehu mākslu

Kolektīvs. (2011). *České umění 1980–2010*. Arbor Vitae.
Pospíšils, T. (2011). *Otevřené archivy: Česká vizuální kultura 1989–2010*. Arbor Vitae.
Srps, K. (2007). *České umění 20. století*. Arbor Vitae.
Pahmanova, M. (2013). *Umění a gender v českém kontextu*. Arbor Vitae.
Vollners, J., & Havrānek, V. (2010). *Akce slovo pohyb prostor: Experimenty české vizuální kultury 1950–2010*. Arbor Vitae.
Volfs, P. (2013). *David Černý*. Argo.
Rezek, P. (2004). *Jiří David – Fragmenty melancholie*. Gallery.
Pokorníjs, M. (2018). *Eva Koťátková*. Arbor Vitae.
Indriķis Čalupeckis (Jindřich Chalupecký). (1994). *Nové umění v Čechách*. Torst.

Izstāžu katalogi un institūciju publikācijas

Indriķa Čalupecka biedrība. (ikgadēji). *Jindřich Chalupecký Award – Finalists and Winners*.
DOX Laikmetīgās mākslas centrs. (n.d.). *DOX – The Best of Contemporary Czech Art*.
Designblok festivāls. (ikgadēji). *Designblok: Prague International Design Festival*.
Signal Festival Prague. (n.d.). *Signal Festival Prague: Light and Digital Art*.
MeetFactory. (n.d.). *MeetFactory – Contemporary Art in Public Space*.

Tiešsaistes resursi par laikmetīgo mākslu

Indriķa Čalupecka biedrība: <https://www.sjch.cz>
Čehu centri (Czech Centres): <https://www.czechcentres.cz>
Nacionālā galerija Prāgā: <https://www.ngprague.cz>
Artyčok.TV: <https://www.artycok.tv>

Grāmatas un ieteicamie avoti par laikmetīgo čehu dizainu

Štehs, A. (2020). *Modern Architecture and Design in the Czech Republic*. Arbor Vitae.
Designblok. (2019). *20 Years of Czech Design*. Arbor Vitae.
Maksims Velčovskis (Maxim Velčouský). (2018). *Stories of Objects*. Kant.
Pelcls, J. (2015). *Design Sensibility*. Kant.
Vohlmuts, R. (2018). *Lasvit – Czech Glassmakers*. Kant.
Koldova, L. (2022). *Contemporary Czech Lighting Design*. Kant.

Tiešsaistes resursi par dizainu

Čehijas dizaina centrs: <https://www.czechdesign.cz>
Designblok festivāls: <https://www.designblok.cz>
Czech Grand Design Awards: <https://www.czechgranddesign.cz>
Lasvit: <https://www.lasvit.com>

Uzdevumi

1. Izprast, kā ielu māksla pauž politiskus vai sociālus vēstījumus

Mērķis

Izprast, kā ielu māksla pauž politiskus vai sociālus vēstījumus.

Uzdevums

Skaties un analizē (5 minūtes)

Parādi 3 izdrukātus ielu mākslas piemērus (piemēram, Banksijs, Ajs Vaivejs, Dāvids Černijs).

Jautājums – kādu vēstījumu mākslinieks pauž?

Ātrās skices izaicinājums (10 minūtes)

Audzēkņi uzzīmē savu ielu mākslas ideju uz neliela papīra lapas.

Zīmējumam jābūt saistītam ar kādu reālu sabiedrisku tēmu (piemēram, klimata pārmaiņas, brīvība, tehnoloģijas).

Ātrā galerija (5 minūtes)

Audzēkņi savus zīmējumus nodod tālāk cits citam.

Katrs uz zīmējuma uzraksta vienu vārdu, kas raksturo, kā darbs liek justies.

2. Mode kā laikmetīgā māksla – koncepta skice un skaidrojums

Mērķis

Pētīt, kā mode atspoguļo sabiedriskas tēmas vai personīgo identitāti.

Uzdevums

Mini «prāta vētra» (5 minūtes)

Audzēkņi pieraksta trīs vārdus par to, kā apģērbs atspoguļo identitāti vai kultūru.

Piemērs: "vara – radošums – dumpiniecišķums."

Ātra modes dizaina skice (10 minūtes)

Audzēkņi uzzīmē simbolisku apģērba priekšmetu (piemēram, jaku, kleitu vai kurpes).

Dizainam jāatspoguļo ideja vai sociāls vēstījums.

Piemērs: Zīmēta jaka no laikrakstiem = "vārda brīvība".

Darbs pāros (5 minūtes)

Audzēkņi divos teikumos paskaidro partnerim sava dizaina nozīmi.

3. Muzeja kurators – izstādes plānošana klasē

Mērķis

Kūrēt laikmetīgās mākslas izstādi, balstoties uz vienotu tēmu.

Uzdevums

Izvēlies tēmu (5 minūtes)

Visa klase kopīgi izvēlas izstādes tēmu

Tehnoloģijas un māksla

Daba un klimats

Sociālā identitāte un sabiedriskā aktivitāte

Darbs mazās grupās – kuratora uzdevums (10 minūtes)

Grupas izvēlas trīs pazīstamus laikmetīgās mākslas autorus (no piedāvātā saraksta).

Katram autoram jāuzraksta īss apraksts, kāpēc viņš atbilst izvēlētajai tēmai.

Prezentācija un balsojums (5 minūtes)

Katra grupa prezentē vienu izvēlēto mākslinieku.

Visa klase balso par to, kurš autors vislabāk pārstāv tēmu.

4. Radošā pārveide – pārstrādes mākslas izaicinājums

Mērķis

Radoši domāt par materiālu atkārtotu izmantošanu laikmetīgajā dizainā.

Uzdevums

Ātrā ideju vētra (5 minūtes)

Audzēkņi uzraksta piecus ikdienas priekšmetus, ko cilvēki parasti izmet.

Izveido jaunu pielietojumu (10 minūtes)

Izvēlies vienu priekšmetu un pārveido to par kaut ko lietderīgu vai mākslinieciski izteismīgu.

Piemērs: vecas grāmatas → skulptūras vai plaukti.

Audzēkņi uzzīmē savu ideju un vienā teikumā apraksta tās mērķi.

Klases galerija (5 minūtes)

Zīmējumus piestiprina pie tāfeles un visi veic klusu izstādes apskati.

5. Performanču māksla 60 sekundēs

Mērķis

Izteikt laikmetīgas tēmas caur ķermeņa valodu.

Uzdevums

Izvēlies laikmetīgās mākslas tēmu (5 minūtes)

Audzēkņi izvēlas tēmu, piemēram, atkarība no sociālajiem medijiem, vientulība, identitāte.

Mini-performance (10 minūtes)

Strādājot pāros, audzēkņi izveido klusuma performanci (bez vārdiem, tikai ar kustībām).

Tās ilgumam jābūt tieši 60 sekundes.

Ātrā diskusija (5 minūtes)

Kāds bija vēstījums?

Vai tas bija spēcīgāks bez vārdiem?

